

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نظم المتناثر من الحديث المتواتر

تأليف

أبي عبدالله محمد بن جعفر الكتاني الحسني

С името на Алла̀х, Всемиловичия, Премилосърдия

Незм ел-Мутенасир мин ел-Хадис ел-Мутеяатир

автор

ебу 'Абдулла̀х Мухаммед ибн Жа'фер ел-Кеттани ел-Хасени

Транскрипция на буквите

<i>Съгласни [Хурӯф]</i>					
ж җ	с ث	т ت	б ب	’ ء	
з ز	р, р ر	з ذ	д د	ҳ ځ	җ ڄ
з ظ	т ط	д ض	с ص	ш ش	с س
л, л, л ل	к ك	қ ق	ф ف	ғ غ	’ ء
й ي		ў و	х ه	н ن	м م
<i>Кратки гласни [Харакят]</i>					
у, ю	дамме	и кесра		а, е фетха	
<i>Дълги гласни [Хурӯф еълмедд]</i>					
ӯ, ю		ӣ		а̄, я̄ елиф	

Бележка на преводача

С името на Аллāх, Всемиловичия, Премилосърдния. Слава на Аллāх, Господаря на световите. И благослов и приветствие за любимия ни Пратеник – Мухаммед ﷺ, неговия род и неговите сподвижници, и онези, които следват тяхното напътствие до Съдния ден.

След което ... Настоящата извадка е превод на предговора към книгата “Незм ел-Мутенāсир мин ел-Хадīs ел-Мутеуāтир” на сеййид Мухаммед ибн Жа‘фер ел-Кеттāни от потеклото на Пратеника на Аллāх, Аллāх да го благослови и приветства по линия на неговия внук сеййидина Хасен ибн ‘Али ибн ебу Тāлиб عليه السلام. Нейна основа е книгата на имām Желялюддин ес-Суйути “Қаṭф ел-Езхār ел-Мутенāсирā фī ел-Ехбар ел-Мутеуāтира” като и двете са отпечатани и могат да бъдат намерени лесно с помощта на интернет. Те са изключително ценни трудове в областта на хадīsите мутеуāтир, които ще бъдат от голяма полза за всеки, който пожелае да почерпи от тях.

Превода е направен с няколко съвсем малки съкращения, а текстовете с умален шрифт в квадратни скоби и бележките под черта са пояснения от преводача и не са част от оригинала. Тъй като превода не претендира нито за прецизност, нито за изчерпателност оригиналния текст е предоставен паралелно с него. Разделянето на оригиналния текст на отделни абзаци също е сторено от преводача единствено с цел по-бързото намиране и съпоставяне на превода с оригинала, като това разделяне няма за цел да групира изреченията свързани по смисъл. И нека Всевишният Аллāх да приеме това скромно дело и да го стори полезно знание за всички мюсюлмани. Амīн!

С името на Аллāх, Всемиловичия, Премилосърдния.

И Аллāх да благослови нашия повелител Мухаммед – знатния пророк.

Слава на Аллāх, когото езиците прославят и възхваляват непрестанно, а сърцата са сговорни в обичта към Него, възвеличаването Му и единството Му. И най-пълни и съвършени благослов и приветствие към човека причина за съществуването на най-прекрасното битие и чиято най-щастлива общност се отличава с проследяване на достоверното и доброто, и всеобщо известното от него. И по същия начин към знатните от неговия род и към неговите сподвижници – правдивите и напътстващи звезди.

След което... Наистина благородната наука хадис е от най-висшите науки и най-привилегированите, и най-важните. Който се е сдобил с нея се е сдобил с голяма благодат. А на който е било дадено от нея му е дадена голяма добрина. И който я овладял е овладял еликсира на щастието и е постигнал всяка цел, и е дарен с предела на всяка добродетел и изобилие.

Предава се от Суфйāн ес-Сеўри, споменато в “Муқаддима ‘улюм ел-хадис” от ибн Салāх, че казва: “Не знам да има по благодатно дело от стремежа към науката хадис за онзи, който се стреми към Аллах ﷻ.” Казва ибн Салāх: “Предаваме същите думи и от ибн ел-Мубāрак.” А от ел-Ме‘афи ибн ‘Имрāн се предава: “Записването на един хадис е по-обичано за мен, отколкото отслужването на молитва цяла нощ.” А ибн ‘Асйакир извежда в своята “ет-Тāрих” от ебу ел-‘Аббас ел-Мерāди, който казва: “Видях ебу Зур‘а насън и го попитах: Какво направи Аллāх с теб? А той каза: Срегнах се с моя Господар и той ми каза: О, ебу Зур‘ах, аз повелявам на децата да влязат в Женнета, а какво остава за онзи, който е опазил суннета за моите раби? Настани се в Женнета там, където пожелаеш!”

И в записаното в Фехрасе от имām ебу ‘Абдуллāх ел-Қисār също има радостна вест: Казва Мухаммед ибн ‘Абдул‘азим ел-Мунзири на онзи, който го видял насън: “Влязохме в Женнета и целунахме ръката на Пратеника на Аллāх, Аллāх да го благослови и приветства, а той каза: Предайте добрата вест на всеки, който запише с ръката си: “Каза Пратеникът на Аллāх, Аллāх да го благослови и приветства...””, че той ще бъде заедно с него в Женнета!”

А в ел-Езкяр на имām ен-Неўейй от Сехл ибн ‘Абдуллāх, един от редките раби на тази общност, се предава, че отишъл при ебу Дāўūd ес-Сиҳистāни, авторът на ес-Сунен, и му казал: “Извади езика си с който разказваш хадисите на Пратеника на Аллāх, Аллāх да го благослови и приветства, за да го целуна!” и го целунал.

بسم الله الرحمن الرحيم

وصلى الله على سيدنا محمد النبي الكريم

الحمد لله الذى تواترت أسنة الذاكرين بذكره وتمجيده، وتواطأت قلوب الحبين على حبه وتعظيمه وتوحيده والصلاة والسلام الأتمان الأكملان على إنسان عين الوجود الباهر المخصوصة أمته السعيدة بإسناد ما هو صحيح عنه وحسن ومتواتر وعلى آله السادة وصحابته النجوم البررة القادة

(أما بعد) فإن علم الحديث الشريف أجل العلوم قدراً وأكملها منزلة وأعظمها خطراً ومن حازه فقد حاز فضلاً كبيراً ومن أوتيته فقد أوتي خيراً كثيراً ومن ظفر به ظفر بأكسير السعادة ونال كل المنى ورزق خاتمة الحسنى والزيادة

وقد روى عن سفيان الثوري كما ذكره ابن الصلاح في مقدمة علوم الحديث له قال ما أعلم عملاً أفضل من طلب الحديث لمن أراد به الله عز وجل قال ابن الصلاح وروينا نحوه عن ابن المبارك اه وعن المعلى بن عمران قال كتابة حديث واحد أحب إلى من صلاة ليلة وأخرج ابن عساکر في تاريخه عن أبي العباس المرادي قال رأيت أبا زرعة في النوم فقلت ما فعل الله بك فقال لقيت ربي فقال لي يا أبا زرعة أنى أوتى بالطفل فأمر به إلى الجنة فكف بمن حفظ السنن على عبادى تبوأ من الجنة حيث شئت

وفي فهرسة الإمام أبي عبد الله القصار ما نصه بشارة عظيمة قال محمد بن عبد العظيم المنذرى لرائيه يعني في النوم دخلنا الجنة وقبلنا يد رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال أبشروا كل من كذب بيده قال رسول الله صلى الله عليه وسلم فهو معه في الجنة اه

وفي أذكار النووي عن سهل بن عبد الله التستري أحد أفراد هذه الأمة وعبادها أنه كان يأتي أبا داود السجستاني صاحب السنن ويقول أخرج لي لسانك الذى تحدث به حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم لأقبله فيقبله

А от Ибра̄х̄им ибн Едхем се предава, че казва: “Наистина Алл̄ах отблъсква бедствията от тази общност, заради пътешествията на събирачите на х̄ад̄ис̄и.” А шейх ебу ел-Фетх Неср ибн Ибра̄х̄им ел-Меқдис̄и в книгата си “ел-Хужже ‘ал̄я тарик ел-меҳажже” с веригата си до Ахмед ибн Ханбел̄ извежда, че бил попитан: “Има ли Алл̄ах ебд̄ал̄ [един от видовете еўлий̄а с най-висока степен] на тази земя?” Отговорил: “Да!” Попитали го: “Кои са те?” Казал: “Ако хората, които се занимават с х̄ад̄ис̄ не са ебд̄ал̄, то не знам Алл̄ах да има каквито и да било ебд̄ал̄.”

А в “Ух̄уд ел-Мухаммедийе” се предава, че Суфй̄ан ес-Сеўри, ибн ‘Уейна и ‘Абдул̄ах ибн Син̄ан казват: “Ако някой от нас беше съдия щяхме да удряме с палмова клонка всеки фақих, който не изучава х̄ад̄ис̄ и всеки мухаддис̄, който не изучава фикх.”

А във “Футухат ел-Мекийе” на ибн ‘Арабӣ ел-Х̄атем̄и, Алл̄ах да се смили над него [се казва], че на Қий̄аметския ден титлата учен няма да бъде присъждана на друг, освен на мухаддис̄. Що се касае до останалите, те ще бъдат разграничавани според своите дела, ако имат такива, и ще бъдат събрани заедно с обикновените хора. А учените по х̄ад̄ис̄ ще бъдат събрани заедно с Пратеника на Алл̄ах, Алл̄ах да го благослови и приветства, защото те са наследниците на пророците. И говори [ибн ‘Арабӣ] дълго време за това, виж в книгата му ако желаш. А също предава от Пратеника на Алл̄ах, Алл̄ах да го благослови и приветства: “О, Алл̄ах, помилвай моите х̄алифи!” Попитали: “Кои са те?” Казал ﷺ: “Онези, които ще дойдат след мен и ще предават моите х̄ад̄ис̄и и моя суннет.”

А в х̄ад̄ис̄ мутеў̄атир, за който ще стане въпрос по-нататък, се казва: “Алл̄ах да дари с прелест човек, който чуе моите думи и ги запомни, и ги предаде така, както ги е запомнил.” [Пратеникът на Алл̄ах, Алл̄ах да го благослови и приветства] прави дӯа такъв човек да бъде дарен с великолепиe и прелест. Казва ибн ‘Уейна: “Няма човек, занимаващ се с х̄ад̄ис̄, който да не притежава прелест в лицето си, заради това предание.”

А някои от големите им̄ами, когато виждаха мухаддис̄ го възхваляваха в стихове:

Привет на моите възлюбени,

облагодетелстваните, които обичам заради Алл̄ах,

привет на хора – богобоязливи,

с блясък във лицата, украсата на всеки знатен.

О, вие, търсачите на знанието на Пророка,

не сте равни с останалите хора!

وعن إبراهيم بن أدهم قال إن الله ليدفع البلاء عن هذه الأمة برحلة أصحاب الحديث وأخرج الشيخ أبو الفتح نصر بن إبراهيم المقدسى فى كتاب الحجّة على تارك الحجّة بسنده إلى أحمد بن حنبل أنه قيل له هل لله فى الأرض أبدال فقال نعم قيل من هم قال إن لم يكن أصحاب الحديث هم الأبدال فما أعرف لله أبدالاً

وفى العمود الحمديّة كان سفبان الثورى وابن عيينة وعبد الله بن سنان يقولون لو كان أحدنا قاضياً لضربنا بالجريد فقيهاً لا يتعلم الحديث ومحدثاً لا يتعلم الفقه اهـ

وفى الفتوحات المكبية لابن العربى الحاتمى رحمه الله أن العالم لا يطلق يوم القيامة إلا على المحدث وأما غيره فيتميز بعمله إن كان له عمل ويحشر فى عموم الناس وأما أهل الحديث فيحشرون مع الرسل وهم ورثة الأنبياء وأطال فى ذلك فانظروا ويروى مرفوعاً: "اللهم ارحم خلفائى قيل ومن هم قال الذين يأتون من بعدى يروون أحاديثى وسنتى"

وفى الحديث المتواتر كما يأتى نصر الله امرأً سمع مقالتي فوعاها فأداها كما سمعها دعا بالنصرة وهى البهجة والحسن قال ابن عيينة ليس أحد من أهل الحديث إلا فى وجهه نضرة لهذا الحديث

وقد كان بعض الأئمة الكبار إذا رأى أصحاب الحديث ينشد ويقول:

أهلاً وسهلاً بالذين أحبهم * وأودهم فى الله ذى الآلاء

أهلاً بقوم صالحين ذوى تقى * غر الوجوه وزين كل ملاء

يا طالبى علم النبى محمد * ما أتمم وسواكم بسواء

А на х̄афиз ебӯ Т̄ахир ес-Селеф̄и принадлежат стиховете:
Религията на Пророка и неговия шер̄и'ат са известията му,
а най-почтената наука е проследяването на преданията му.
Който е зает със тях и ги разпространява
сред творенията, най-чист ще бъде споменът за него.

А ибн 'Абдулберр предава чрез веригата си до 'Абдуллах – синът на имам
Ахмед ибн Ханбелъ – че баща му е казал:
Религията на пророка Мухаммед са преданията му,
каква прекрасна одежда... са известията му,
не се отвърщай от науката хадис̄ и нейните хора,
че преценката [лична] е нощ, а хадис̄а – ден,
че може да изгубиш пътя на истината,
а слънцето го осветява със своята светлина.

И хората на тази наука са я разделили на видове, а във всеки от тези видове са установили определени форми. И от споменатите видове са хадис̄ите мутеӯатир и мешхур̄. И още преди време са заех със задачата да събера хадис̄ите, които отговарят на тези условия от страниците на книгите и записите на моите братя [учени] дотогава, докато събрах огромно количество и голям брой от тях. И когато усетих страх да не ги изгубя и да не пропаднат ги събрах [в една книга] за да могат [хората] да се възползват от тях и я нарекох “Незм ел-Мутенасир мин ел-Хадис̄ ел-Мутеӯатир”. И това бе преди да попадна на книгата на ес-Суйӯти “ел-Езхар ел-Мутенасира”, която е съкратена версия на другата му книга [на същата тема] “ел-Феӯ'ид ел-Мутекасира”. И след като попаднах на нея добавих към нея онова, което бе у мен. И не съм оставял хадис̄ от нея [оригинала на ес-Суйӯти] без да го спомена, а при споменаването му съм казал: “цитирал го е в книгата си ел-Езхар от еди кой си”, после съм изброявал хората от сах̄аба и таби'ин разказали хадис̄а, които ес-Суйӯти е привел, без да привеждам сборниците в които хадис̄ът се намира, цитирани от него. Ако пък съм намирал сборници или допълнения пропуснати от него, които съм намерил с помощта на Адлах̄, съм цитирал и тях, пояснявайки това допълнение с думата “казвам”, без да се противопоставям на нищо от казаното от ес-Суйӯти. С тази дума [“казвам”] посянявам, че не съм открил споменатия хадис̄ у него.

Казва ес-Сеҳаӯй в раздел “Мутеӯатир” от “Шерх ел-Елфийе”: “Трудове посветени на хадис̄ите, които отговарят на тези качества – т.е. хадис̄ите мутеӯатир – са написани от ез-Зеркаш̄и, а също и от други.”

وللحافظ أبى طاهر السلفى:

دين النبي وشرعه إخبار * وأجل علم يقتفى آثاره
من كان مشتغلاً بها وبنشرها * بين البرية لا عفت آثاره

وروى ابن عبد البر بسنده إلى عبد الله بن الإمام أحمد بن حنبل عن أبيه قال:

دين النبي محمد آثار * نعم المطية للفتى الإخبار
لا تعد عن علم الحديث وأهله * فالرأى ليل والحديث نهار
ولربما جهل الفتى طرق الهدى * والشمس طالعة لها أنوار

وإن أهل هذا الفن قد قسموه أنواعاً: ووضعوا في كل نوع منه أوضاعاً: ومن أنواعه المذكورة: الأحاديث المتواترة المشهورة: وقد نهضت قبل هذا الأوان: لجمع ما وقفت عليه منها في بطون الدفاتر ومقيدات الإخوان: حتى جمعت منها جملة وافرة: وعدة جليلة متكاثرة: ولما خفت عليها من الدروس والضياع: جمعتها مقيداً للانتفاع (وسمته بنظم المتناثر من الحديث المتواتر) وكان ذلك قبل وقوفى للسيوطى على أزهاره المتناثرة، الذى لخصه في فوائده المتكاثرة ثم بعد وقوفى عليه: أضفت ما فيه إليه ولم أدر حديثاً من أحاديثه إلا ذكرته: وبقولى عند ذكره "أورده في الأزهار من حديث فلان" ميزته ثم أذكر ما عدده فيه من الصحابة أو التابعين: مستقطاً لما ذكره من المخرجين: فإن تيسرت زيادة نبهت عليها: وبلطفة قلت بعد كلامه أشرت إليها وما لم يذكر أتيت فيه بما يسره الله على من غير تعرض إليه: فيعلم من ذلك أنى لم أجد ذلك الحديث لديه

وقد قال السخاوى في مبحث المتواتر من شرح الألفية ما نصه وقد أفرد ما وصف بذلك: يعنى بالتواتر فى تأليف أما للزرکشى أو غيره اهـ

Казвам: След времето на ес-Сеҳауї група учени също пишат трудове в тази област. Сред тях са еш-шейх ель-имам ель-хәфиз Желялюддин ебу ел-Федль ‘Абдурахман ибн еби Бекр ес-Суйүтї, починал през деветстотин и единадесета година [911 г. хижра] в книгата си “ель-Феуа’ид ель-Мутекәсира фи ель-Ехбар ель-Мутеуәтира”, като я подрежда по глави и записва в нея онези хадїси, които са предадени от десет или повече сахәба, като в нея изброява веригите [сенед] на всеки от хадїсите, различните му пътища на предаване [турук] и думите с които се предава. По този начин той съставя една многообхватна книга, която няма предишна подобна на нея. После си поставя за цел да направи кратка извадка, която нарича “ель-Езхар ель-Мутенәсира фи ель-Ехбар ель-Мутеуәтира” в която споменава единствено хадїса и сподвижниците – сахәба, които го предават, както и книгите на имамите в които е изведен [техриж].

Броя на хадїсите, които той споменава, че се съдържат в нея е сто, но след като ги преброих установих, че те са повече от споменатото с дванадесет и Аллах знае най-добре!

От тях също е авторът на различни [полезни] трудове ель-имам ель-хәфиз хәтиме ель-муснидін Шемсуддин ебу ‘Абдуллах Мухаммед ибн Мухаммед ибн ‘Али ибн Түлюн ель-Ханефи ед-Димешки ес-Салихи, починал през деветстотин петдесет и трета година [953 г. хижра], автор на “ель-Ляли’ ель-Мутенәсира фи ель-Ехадїс ель-Мутеуәтира”. И от тях е шейх ебу ель-Фейд Мухаммед Муртедә ель-Хусейнї ез-Зейдї ель-Мисри, починал през хиляда двеста и пета година [1205 г. хижра], автор на “Леқт ель-Ляли’ ель-Мутенәсира фи ель-Ехадїс ель-Мутеуәтира”. От тази книга сейид ен-Неуаб Сиддиқ ибн Хасен ибн ‘Али ель-Қанүжи ель-Бухари ель-Хусейнї избира своите четиридесет хадїса достигнали нивото на мутеуәтир и ги записва в книгата “ель-Хирз ель-Мекнүн мин Лефз ель-Ме‘сүм ель-Ме‘мүн”.

В “Шерх ен-Нухбе” ель-‘алляме ебу ель-Хасен Мухаммед Сәдиқ ес-Синди ель-Медини казва: “ес-Суйүтї не е строг в определянето на даден хадїс за мутеуәтир. Той определя известен брой хадїси като такива и ги помества в книгата си “ель-Езхар ель-Мутенәсира фи ель-Ехбар ель-Мутеуәтира”, като част от хадїсите в нея, които определя като мутеуәтир не достигат тази степен. Също така става ясно, че той си е поставил за цел да събере в нея хадїсите, които са мутеуәтир лефзи, след което от посоченото от него или от някой друг става ясно, че те са мутеуәтир ме‘неуї.”

Всички тези пояснения преди да пристъпим към набеязаната цел са за да внесем разбиране и яснота по въпроса. Затова ще пристъпим към въведение, с което да поясним значението на понятието теуәтур [мутеуәтир] от езикова и терминологична гледна точка. Казвам:

(قلت) إفراده بالتأليف بعد السخاوى جماعة منهم الشيخ الإمام الحافظ جلال الدين أبو الفضل عبد الرحمان بن أبى بكر السيوطى المتوفى سنة إحدى عشرة وتسعمائة وسماه الفوائد المتناثرة فى الأخبار المتواترة رتبته على الأبواب وجمع فيه ما رواه من الصحابة عشرة فصاعداً مستوعباً فيه كل حديث بأسانيده وطرقه وأفاظه فجاء كتاباً حافلاً لم يسبق كما قال إلى مثله ثم جرد مقاصده فى جزء لطيف سماه الأزهار المتناثرة فى الأخبار المتواترة اقتصر فيه على ذكر الحديث وعدة من رواه من الصحابة مقروناً بالعزو إلى من خرجته من الأئمة المشهورين

وعدة أحاديثه فيه ما ذكره هو فى آخره مائة لكنى عددها فوجدتها تزيد على ذلك باثنى عشر: وإلى الله تعالى حقيقة الخبر

ومنهم الشيخ الإمام الحافظ خاتمة المسندين ذو التصانيف العديدة شمس الدين أبو عبد الله محمد بن محمد بن على بن طولون الحنفى الدمشقى الصالحى المتوفى سنة ثلاث وخمسين وتسعمائة وسماه اللآلئ المتناثرة فى الأحاديث المتواترة ومنهم الشيخ أبو الفيض محمد مرتضى الحسينى الزبيدى المصرى المتوفى عام خمسة ومائتين وألف وسماه لقط اللآلئ المتناثرة فى الأحاديث المتواترة ومنه أخذ السيد النواب صديق بن حسن بن على القنوجى البخارى الحسينى الأربعين التى جمعها مما بلغ حد التواتر وسماها بالحرز المكنون من لفظ المعصوم المأمون

وقد قال فى شرح النخبة للعلامة أبى الحسن محمد صادق السندى المدنى ما نصه "وقد تساهل السيوطى فى الحكم بالتواتر فحكم على عدة من الأحاديث بذلك وأوردها فى كتاب سماه الأزهار المتناثرة فى الأحاديث المتواترة اهـ" وهو كذلك فإنه ذكر عدة أحاديث ربما يقطع الحديثى بعدم تواترها ويظهر أيضاً من كلامه أنه قصد جمع التواتر اللفظى ثم أنه كثيراً ما يورد أحاديث صرح هو أو غيره فى بعض الكتب بأن تواترها معنى

وهذا قبل الشروع فى المقصود بياناً وإيضاحاً وأتى بمقدمة فى بيان معنى التواتر لغة واصطلاحاً فأقول

Въведение

Езиково значение на мутеӯатир. Казва се в ель-Меҳсӯль: “идване [прстигане на обектите от дадена поредица, например на хора] един след друг с промеждутък между тях”. Същото се споменава и от ель-Қарафӣ в “ет-Тенкӣх”. От тази дума е и айета: **“После изпратихме Нашите пратеници поред.”** [ель-Му’минӯн: 44] Т.е. последователно, с известен промеждутък между тях.

Също се предава от ибн Беррӣ, че означава “идване поред един след друг със застъпване между тях, без промеждутък, който ги разделя”, като и двете становища са застъпени в ель-Қамӯс, казвайки: “теӯатур е непрекъснатата последователност между нещата или пък последователност с пауза между тях.” Докато в ес-Сихах се споменава само второто становище с думите: “Мутеӯатир означава последователност между нещата с пауза между тях. Ако няма пауза между тях това не е мутеӯатир, а е мед̄арике [застигане, догонване] и муӯасале [свързване, съединение].”

А в “Шерх ель-Қамӯс” се предава от ель-Хайанӣ, че казва: “Мутеӯатир са неща, които са едно след друго с малък промеждутък между тях, защото когато няма промеждутък между тях те не са мутеӯатир, а са мутед̄арик [застигащи се, догонващи се] и мутетаби́ [последователни, непрекъснати].” Казва: “И казва ибн ель-Е’рабӣ: Казва се така, когато човек прави почивки в работа, с която се е захванал и върши нещата едно след друго. И казва ель-Есме’ӣ: Казва се “известията следват едно след друго”, когато между всеки две известия има промеждутък.”

И знай, че второто от споменатите е по приемливото за нас и Алл̄ах знае най-добре.

Терминологично значене на думата мутеӯатир: Казва ибн Сал̄ах в “Муқаддиме фӣ ‘Улюм ель-Хадӣс”: “Това е известие [хабер] за чийто преносител категорично се знае, че е правдив.” [“категорично” – биддарӯра, означава също “по необходимост” – т.е. онова, което е очевидно, онова което за което се знае без да има нужда от изследване или анализ] Казва също: “Необходимо е това условие да е изпълнено във веригата на предаване от началото до края й...”

Казва ен-Неӯеӯӣ в “ет-Теқрӣб”: “Това е [хабер – известие], предадено от носител за чийто правдивост се знае категорично, от друг носител като него, от началото на веригата до края й.” Казва също: “Такива [известия] са малко, едвам се намират сред преданията.”

И казва ель-Журж̄анӣ в неговия “ель-Мухтесар”: “Мутеӯатир е онова известие [хабер], чиито разказвачи достигат такъв голям брой, че е необичайно да се допусне, че са се наговорили да излъжат. И това [условие] е изпълнено за цялата верига на предаване, като няма разлика в това отношение между началото и края й, нито между средата и краищата й. Такива са Қур’ана и петте молитви.”

مقدمة عن الحديث المتواتر

وهو في اللغة قال في الحصول مجيء الواحد أثر الواحد بفترة بينهما ومثله للقرآني في التفتيح ومنه قوله تعالى (ثم أرسلنا رسلنا تترأً أي متتابعين رسولاً بعد رسول بينهما فترة

وحكى عن ابن بري أنه مجيء الشيء بعد الشيء بعضه في أثر بعض وتراً وتراً أو فرداً فرداً يعني من غير فترة بينهما وحكى القولين في القاموس فقال والتواتر التسابع أو مع فترات واقتصر في الصحاح على الثاني في كلامه فقال والمتواترة المتابعة ولا تكون المتواترة بين الأشياء إلا إذا وقعت بينهما فترة وإلا فهي مداركة ومواصلة اهـ

وفي شرح القاموس نقلاً عن الحياني قال المتواتر الشيء يكون هنيهة ثم يجيء الآخر فإذا تابعت فليست متواترة إنما هي مداركة ومتابعة قال وقال ابن الأعرابي ترى يترا إذا تراخى في العمل فعمل شيئاً بعد شيء وقال الأصمعي واترت الخبر اتبعت وبين الخبرين هنيهة اهـ

فعلم أن الأول في كلامنا وهو الثاني في كلام المجد أرجح والله أعلم

وفي الاصطلاح قال ابن الصلاح في مقدمة علوم الحديث له عبارة عن الخبر الذي ينقله من يحصل العلم بصدقه ضرورة قال ولا بد في إسناده من استمرار هذا الشرط في رواته من أوله إلى منتهاه ومن سئل عن إبراز مثال لذلك فيما يروى من الحديث أعياه تطلبه اهـ

وقال النووي في التريب هو ما نقله من يحصل العلم بصدقهم ضرورة عن مثلهم من أول الإسناد إلى آخره قال وهو قليل لا يكاد يوجد في روايتهم اهـ

وقال الجرجاني في مختصره والخبر المتواتر ما بلغت رواته في الكثرة مبلغاً أحالت العادة توأطهم على الكذب ويدوم هذا فيكون أوله آخره ووسطه كطرفيه كالقرآن والصلوات الخمس اهـ

А формулировката на ет-Таж [Тажуддин ес-Субки] в “Жем’ ель-Жеуами” е: “Известие [хабер] от множество [жем’] [т.е. множество от хора], за което е необичайно [йемтени’у ель-’адету] да се наговори [теуату] да излъже [’аля кизб] за нещо осезаемо [’ан мехсус].”

Известieto, хабер [съобщително изречение], е противоположното на инш’а [заповедно или въпросително изречение] и то може да е истина – онова, което съответства на реалността, или лъжа – онова, което не съответства на реалността. Докато инш’а [заповедните и въпросителни изречения] не се характеризират с понятията истина и лъжа.

Множество, жем’а, изключва от себе си единичните и двойни хабер, които не са мутеуатир и не се наричат по този начин.

За което е необичайно, йемтени’уль ’адету, изключва от себе си множествата за които не е необичайно да се наговорят или да постигнат единодушие, като например хора, които са порочни [фасик, фуссак] или неверници [кяфир, куффар] за които е възможно според привичките им да се наговорят или да постигнат единодушие за определено известие [хабер] и затова такава известие не се нарича мутеуатир. Но в същото време ако това множество от неверници или порочни хора е такава, че няма как да се наговорят или да постигнат единодушие за дадено съобщение, такава съобщение [ваиза в определението и] се нарича мутеуатир. Така е според терминологията на учените по усул [основи на религията, основи на ислямското законодателство], защото те дискутират мутеуатир от хората като цяло [а не мутеуатир от определена група хора, като мюсюлманите например].

Що се отнася до учените по хадис би трябвало ислямът да е условие при тях, защото става въпрос за хадиси мутеуатир, а като цяло ислямът е условие при предавачите на хадиси. Но на практика няма хадис, който да е достигнал степената на мутеуатир единствено чрез преданията на неверници [куффар] или порочни хора [фуссак] та да бъде разгледан от тях като специална категория, така казват някои. ...и така учените по хадис също не поставят като условие ислям на предавача [рауи] или неговата честност по отношение на преданията мутеуатир, по същия начин, както и учените по усул, ако желаш повече подробности разгледай становището им по този въпрос. Що се касае до думите им [на учените по хадис], че не се приема и не служи за доказателство хадис, който не е предаден от правдив [’адиль] и прецизен [’абит] предавач [рауи], който е мюсюлманин достигнал пълнолетие [балиг], заедно с всички останали условия, които поставят при единичните предания, то тези условия не важат за преданията мутеуатир и Аллах знае най-добре!

وعبارة التاج في جمع الجوامع هو خبر جمع يمتنع زاد شارحه الحلى وغيره عادة تواطئهم على الكذب عن محسوس

فقوله خبر الخبر ما قابل الإنشاء وهو ما يحتمل الصدق الذي هو المطابقة للواقع والكذب الذي هو عدم المطابقة بالنظر لذاته والإنشاء ما لا يحتملها

وقوله جمع خرج به خبر الواحد والاثنين فإنه لا يكون متواتراً ولا يسمى بذلك

وقوله يمتنع خرج به خبر الجماعة الذين لا يمتنع عليهم التواطؤ أو التوافق فتقوم فساق أو كفار أمكن بحسب العادة تواطؤهم أو اتقاقهم على خبر فلا يسمى متواتراً فإن لم يمكن تواطؤهم على الكذب وهم فساق أو كفار سمي متواتراً وهذا بالنظر إلى اصطلاح الأصوليين لأن كلامهم في الخبر المتواتر من الناس

وأما المحدثون فالظاهر أنه لا بد عندهم من الإسلام في رواته لأن كلامهم في التواتر من الحديث على أنه لم يوجد حديث نبوي تواتر بكفار فقط أو فساق حتى يكون للمحدثين نظر إليه كذا قال بعضهم ويخدش فيه أن المحدثين صرحوا أيضاً بعدم اشتراط الإسلام والعدالة في رواته كما صرح بذلك الأصوليون فليراجع كلامهم وقولهم لا يقبل ويحتج به من الحديث إلا ما رواه العدل الضابط بأن يكون مسلماً بالغاً إلى آخره ما قالوا في خبر الآحاد لا في المتواتر والله أعلم

Думата [не]обичайно, 'адет, изключва от определението онова, което е теоретично възможно без да се интересуваме дали неговото случване е обичайно или необичайно, защото ако вземем под внимание теоретичната възможност [тежӯиз ель-ақай], то дори и за най-големия възможен брой, който може да се събере за да предаде дадено съобщение [хабер], съществува теоретична вероятност [например 0.001%], че могат да сгрешат.

Да се наговорят да излъжат, теӯа̄ту' 'ал̄я̄ кизб, изключва възможността за каквато и да било грешка – преднамерена, или поради объркване, или поради забравяне.

За нещо осезаемо, 'ан мехсӯсин, означава за нещо, което може да бъде установено [усетено] чрез петте сетива, като слуха и зрението например. Онова, което може да бъде установено чрез разума остава извън рамките на определението, защото е възможно то [установеното чрез разума] да е погрешно. Дори сме сигурни, че такива грешки са допускани. Например преданията [еҳбар] на философите, че светът няма начало или пък отричането, че хората ще бъдат събрани тялом на едно – ель-ҳашр. Затова такива предания [, за факти, които са установени чрез разума, а не чрез сетивата,] не се наричат мутеӯатир, та дори и броя на хората, които ги пренасят да е възможно най-голям, а съобщението, което пренасят да е истина, като например убеждението на хората от дадена страна, че света е сътворен или пък, че съществува Творец.

От всичко, което споменах до момента става ясно, че предание [хабер], което отговаря на посочените условия съобщава знание [ильм]. И онова, което става ясно от думите им, че то [преданието – хабер] само по себе си е източник на знание или пък е източник на знание, заради придружаващите го качества, които са неразделни от него [қар̄ин л̄язиме леху]. Например, качествата на самото съобщение – да бъде с един и същи думи или една и съща конструкция [при всички хора, които го пренасят]. Или пък качествата на преносителите [на съобщението – муҳбир] – да бъдат известни със своята правдивост. Или пък качествата на онова за което се съобщава [муҳбир бихи] – неговото случване да бъде обичайно или твърде възможно.

Що се отнася до качествата придружаващи съобщението [хабер], които са разделени от него [қар̄ин мунфесиле 'анху], като болест или сърдечен удар при известяването за смъртта на дете или родител, то те [съобщенията чиято достоверност се базира на тези качества] не се наричат мутеӯатир.

وقوله عادة خرج به التجويز العقلى دون نظر إلى العادة أى مجرداً عنها فإنه لا يمتنع ولا يرتفع ولو بلغ الجمع ما عسى أن يبلغ

وقوله توأطئهم على الكذب أى لا عمداً ولا غلطاً ولا نسياناً

وقوله عن محسوس أى أمر يدرك بالحس أى بإحدى الحواس الخمس الظاهرة كسمع أو بصر وخرج به ما كان عن أمر معقول أى يدرك بالعقل فإنه يجوز الغلط فيه بل قد يتيقن الغلط كخبر الفلاسفة بقدم العالم أو بانتفاء الحشر للأجساد فلا يسمى متواتراً ولو بلغوا فى الكثرة ما عسى أن يبلغوا بل لا يسمى بذلك ولو تيقن صوابه كإخبار أهل مصر من الأمصار بحدوث العالم أو بوجود الصانع

وقد استفيد من هذا أنه لا بد من إفادته للعلم والمتبادر من كلامهم وصرح به غير واحد اشتراط إفادته له بنفسه أو بقرائن لازمة له إما من أحواله المتعلقة به كان يكون لفظاً واحداً وتركيباً واحداً أو المتعلقة بالخبر عنه كأن يكون موسوماً بالصدق أو بالمنخبر به كان يكون من عادته أن يقع أى أمراً مستقرب الوقوع

احترازاً عما إذا أفاده بقرائن منفصلة عنه زائدة على ما لا ينفك الخبر عنه كالتفجع وشق الجيب فى الخبر بموت الولد أو الوالد مثلاً فلا يسمى متواتراً

От това става ясно, че думите на ибн Салѣх, че онова, което е изведено от двамата шейха [ел-Бухѣри и Муслим] или единия от тях с непрекъснатата верига [сенеда] е като мутеѳатир, то това значи, че ние извличаме познание от тези съобщения [цитирани от ел-Бухѣри и Муслим] по същия начин, както извличаме знание от съобщенията мутеѳатир, а не, че самите съобщения са мутеѳатир по определение. Що се касае до определението тези съобщения не са мутеѳатир, защото те не представляват източник на знание сами по себе си, а заради допълнителни качества, които са разделени от тях, като приемането на тези сборници от цялата общност и други подобни на това.

...

Казва ибн Емир ел-Хѣжж в “Шерх ет-Техрир”: “Правилното за съобщенията мутеѳатир е, че те представляват източник на знание. И когато дадено съобщение само по себе си е достатъчно за да го приемем за източник на знание отсъждаме, че това съобщение е мутеѳатир и че то притежава всички условия за мутеѳатир. А ако не е достатъчно за да бъде прието като източник на знание очевидното е, че у него липсва някое от условията за мутеѳатир.” За повече информация виж бележките на ибн ел-Қасим ел-‘Ибади върху ел-Мехалли.

Освен това, ако [веригата на пренасяне] се състои само от едно ниво [табека] при което са налице споменатите условия, то степената на мутеѳатир е постигната автоматически. А ако нивата на пренасяне са повече, условието да съобщават за нещо осезаемо важи само за хората от първото ниво [тъй като хората от останалите нива предават онова, което са чули], а условието да бъде необичайно за тях да се наговорят за лъжа важи за хората от всички нива от веригата на пренасяне от първото до последното, както посочва ес-Субки, а също и както споменават ибн Салѣх и ен-Неѳеѳи.

Извън рамките на определението остават случаите, когато това множество липсва в някое от нивата на веригата, а е налице в останалите нива. Такова съобщение не са мутеѳатир, защото веригата [сенеда] като цяло се оценява според нивото [табека], където има най-малко предавачи, като такова съобщение [хабер] е възможно да бъде дори единично [гариб] или пък двойно [азиз]. Затова такова множество трябва да присъства във всички нива на веригата от началото, през средата, до нейния край.

Също извън рамките на определението остават случаите, когато във всяко ниво от веригата присъства множество, но нямаме знание за него [че е необичайно да се наговорят за лъжа]. Такова съобщение се нарича разпространено [мешхур, мустефид].

وبه يعلم أن ما يأتي عن ابن الصلاح وغيره من أن ما اتفق عليه الشيخان أو أخرجه أحدهما بالإسناد المتصل كالمتواتر معنا فهو في إفادة العلم لا في التسمية فإنه لا يسمى متواتراً اصطلاحاً لأن إفادته للعلم ليست بنفسه بل بقرائن خارجية ككلقى الأمة لكتابيهما بالقبول وما أشبه ذلك

وعلى هذا فقول التاج عقب التعريف السابق وحصول العلم آية اجتماع شرائطه معناه حصول العلم منه بنفسه أو بقرائن لازمة فقط أو مع القرائن المنفصلة وأما منها وحدها فلا يكفي لأن خبر الآحاد قد يفيد العلم بواسطة ما ينضم إليه من القرائن كما يأتي ثم في عبارته على ما قيل قلب والأصل واجتماع شرائطه أي الأمور المحققة له وهي أجزاء ماهيته من كونه جمع الخ آية علامة حصول العلم منه والظاهر هذا إنما يتمشى على القول بأن العلم الحاصل منه نظري لأنه يشترط ح في حصول العلم منه تقدم العلم بالشرائط أي ملاحظتها والاتفات إليها قبل ولا يتمشى على مقابله الراجح من أنه ضروري لأن ذلك لا يشترط بل الشرط عليه وجود الشرائط في نفس الأمر كانت ملحوظة للسامع ملتقناً إليها أو غير ملحوظة ولا ملتقت إليها وحصول العلم آية اجتماعها والتاج ذهب على هذا الثاني فلا قلب عبارته والنصوص الموافقة له كثيرة

قال ابن أمير الحاج في شرح التحرير ما نصه الضابط للخبر المتواتر حصول العلم فمتى أفاد الخبر بمجرد العلم تحققنا أنه متواتر وأن جميع شرائطه موجودة وإن لم يفده ظهر عدم تواتره بفقد شرط من شروطه اه وانظر حاشية ابن القاسم العبادي على المحلى ولا بد

ثم إن كانوا طبقة واحدة فواضح أنه يحصل التواتر بخبرهم لوجود قيوده المذكورة وإلا بأن كانوا طبقات ولم يخبر عن محسوس إلا الطبقة الأولى اشترط كونهم جميعاً يتمتعن تواطؤهم على الكذب في جميع الطبقات من أول السند إلى انتهائه كما أشار إليه السبكي بعد وكما تقدم عن ابن الصلاح والنوى

وخرج به ما إذا لم يوجد الجمع في جميعاً ووجد في بعضها فقط فإنه لا يسمى متواتراً لأن الحكم في مثله للأقل غريباً أو عزيزاً حتى يوجد الجمع في كل طبقة ابتداءً ووسطاً وانتهاءً وخرج أيضاً ما إذا وجد الجمع ولم يوجد العلم في جميع الطبقات أو في بعضها ولو في واحدة منها فإنه لا يسمى متواتراً بل مشهوراً أو مستقيضاً

Казва еш-Шихаб ибн Хажер ель-Мекки в своите фетуй: “Знае се, че не е достатъчна вероятността, дадено съобщение [хабер] да достига мутеуатир, нито пък предположението, че е достигнало тази степен [за да го приемем за мутеуатир], защото онова в което има колебание [шекк] или предположение [занн] не може да послужи за категоричен източник.”

Също така споменатото, че съобщенията мутеуатир съобщават знание, това е истината и това е мезхеба на жумхур [приетото от мнозинството] и в миналото и в настоящето. Но има такива, които го отричат както в миналото, така и в настоящето, като някои философи, които казват: “То [хабер мутеуатир] не достига нищо повече от степента на предположение [за истинност] във всичките му преносители взети заедно.” Такова отричане обаче не представлява нищо друго освен надменност и високомерие, защото самите ние узнаваме за отдалечени градове като Мекка, Медина и Багдад, а също и за отминали народи като хората на Муса и хората на Иса без да имаме какъвто и да било друг източник за това освен известията.

Казва ес-Сеад в “Шерх ен-Несефийе”: “Ако някой каже: “Съвкупността от единични известия не допринася нищо повече от предположението – занн [за тяхната истинност], защото съвкупността от различните предположения също е предположение, а възможността всеки от носителите на съобщението да излъже допуска възможността всичките заедно да излъжат.”, отговаря му се по следния начин: “Може би в множеството съществува нещо, което не се намира в единичния случай, като силата на въжето, което е изтъкано от отделни нишки.”

Също така знанието, което носи такъв вид съобщение е категорично знание [ильм дарури, очевидно знание, което не подлежи на оспорване] според мнозинството от учените по усул и по хадис, защото сред пренеслите това съобщение има хора, които не разбират онова, което са предали, като глупците и децата [т.е. това изключва възможността в преданието да е примесено с нещо, което е следствие от логическото умозаключение на някой от разказвачите]. Като под категорично знание се има предвид знание, което трябва да се използва от човека, защото не може да бъде оспорено. А [тези съобщения] не са източник на теоретично знание [ильм незари, т.е. знание, което подлежи на оспорване със съответните доказателства за това] така, както твърдят ель-Кеби и ебу ель-Хасен ель-Бесри от [школата на] мутезиле и имам ель-Харамейн и ель-Газали от [школата] на ехли сунна.

قال الشهاب ابن حجر المكي في فتاويه ولا يكفى احتمال التواتر ولا ظنه كما هو معلوم لأن المشكوك والمظنون لا ينتج القطع اهـ

ثم هذا الذى ذكره من إفادته للعلم هو الحق ومذهب الجمهور معناه فى الماضيات والحاضرات وأنكره جماعة من العقلاء كالسمانية والبراهمة وقالوا إنه لا يفيد إلا الظن فيهما معاً ومنهم من أنكروه فى الماضيات واعترف به فى الحاضرات وإنكارهم المذكور مكابرة فإننا نجد من أنفسنا العلم بالبلاد النائية كمكة والمدينة وبغداد وبالأمم الحالية كقوم موسى وعيسى وليس هو إلا بالإخبار

قال السعد فى شرح النسفية فإن قيل خبر كل واحد لا يفيد إلا الظن وضم الظن إلى الظن لا يوجب اليقين وأيضاً جواز كذب كل واحد يوجب كذب المجموع لأنه نفس الأحاد قلنا ربما يكون مع الاجتماع ما لا يكون مع الانفراد كقوة الجبل المؤلف من الشعرات اهـ

والعلم الحاصل به ضرورى على الأصح وهو مذهب الجمهور من المحدثين والأصوليين لحصوله لمن لا يتأتى منه النظر كالبه والصبيان ومعنى كونه ضرورياً أنه يضطر الإنسان إليه عند اجتماع الشرائط بحيث لا يمكنه دفعه لا نظري خلافاً للكعبي وأبى الحسن البصرى من المعتزلة وإمام الحرمين والغزالي من أهل السنة

[И ако някой каже:] Категоричното знание [‘ильм дарур̄и] не се дели на видове и в него не може да има разногласие, защото например знанието, че едно е половината на две е по-силно знание от това, че съществува [град] Александрия, а също така, защото група хора отричат съобщенията мутеӯатир, като източник на знание, както вече бе споменато. [Отговаряме му:] Това е неправилно, защото категоричното знание също е на степени според степента на опита и на осведомеността и на умствените способности [на даден човек]. Също така групи хора, като философите софисти са се противопоставяли на достоверността на всяко едно категорично знание само от надменност и упорство.

...

Що се касае до съвпадението [между отделните разказвачи] ако то е както в самите им думи [лефз], така и по смисъл [ме‘нā], като някои добавят – вследствие на наизустяване, или пък един и същ смисъл е изразен с различни думи, защото макар и думите да са различни те обясняват едно и също нещо, това съобщение се нарича мутеӯатир лефз̄и [мутеӯатир по думи].

А ако отделните съобщения се различават както по думи, така и по смисъл, но се припокриват взаимно относно някакво общо значение, се нарича мутеӯатир ме‘неӯй [мутеӯатир по смисъл], като например щедростта на Х̄атим, и сраженията на ‘Али, и справедливостта и търпението на ‘Умер, и аскетизма [зухд] на ебӯ Зерр, и кир̄аметите на шейх ‘Абул̄қадир ел-Жейл̄яни, защото макар и единичните предания да съобщават различни неща те са единодушни що се касае до щедростта на първия, и смелостта на втория, и справедливостта на третия, и аскетизма на четвъртия, и кир̄аметите на петия. И точно онова, за което са единодушни различните единичните предания, без да вземаме под внимание останалата част от тях, която е свързана с различни неща при различните предания, се нарича мутеӯатир ме‘анеӯй [мутеӯатир по смисъл].

Ако пък различните единични предания съобщават за различни неща, но при всяко едно от тях има общ дял с един и същи смисъл, то този общ дял също има статута на мутеӯатир лефз̄и [мутеӯатир по думи].

Въпреки това някои от по-късните учени се противопоставят на това разбиране, а именно, че различните думи, които носят един и същ смисъл също образуват мутеӯатир лефз̄и, като например х̄ад̄иса за страстта на младежите в който се споменават думите “реве” [с̄аха] и “плаче” [х̄ара], и “жалее” [ханне], и “ридае” [бек̄а]. Дали тези различни думи вредят на съобщението, като го понижават до степента на мутеӯатир ме‘анеӯй или не му вредят и то запазва степента на мутеӯатир лефз̄и? Очевидно е че това не вреди на неговата степен. В противен случай голям брой от преданията, които стигат степента на мутеӯатир лефз̄и по този път и които са сметени за такива от голям брой учени щяха да изгубят своя статут.

(فإن قيل) الضروريات لا يقع فيها التفاوت ولا الاختلاف ونحن نجد العلم بكون الواحد نصف الاثنين أقوى من العلم بوجود اسكندر مثلاً والمتواتر قد أنكر إفادة العلم به طوائف كما تقدم (قلنا) هذا ممنوع بل قد تتفاوت أنواع الضرورى بواسطة التفاوت فى الألف والممارسة والإخطار بالبال وتصورات أطراف الأحكام وقد يختلف فيه مكابرة وعناداً كالفلسفائية فى جميع الضروريات

والخلاف فيما قالوه لفظى لا حقيقى لأن إمام الحرمين كما أفصح به الغزالي التابع له فسر كون العلم الحاصل به نظرياً أخذاً من كلام الكهكى بتوقفه على مقدمات حاصلة عند السامع أى على الثقات نفسه إليها وملاحظته لها وتقدم علمه بها وهى كونه خبر جمع وكونهم بحيث يمتنع عادة تواطؤهم على الكذب وكونهم أخبروا عن شىء محسوس لا يشبهه وهذا لا ينافى كونه ضرورياً والمنافى لذلك تفسيره بالاحتياج إلى النظر عقبه هكذا قالوا وفيه نظر والحق أنه حقيقى لأن القائل بأنه نظرى يشترط فى حصوله تقدم العلم بالمقدمات والقائل بأنه ضرورى لا يشترط ذلك بل الشرط عنده وجودها فى نفس الأمر أعم من أن تكون حاصلة فى النفس أو مغفولاً عنها ولذا يستدلون بحصول العلم على حصولها وتوقف إلا مدى من الشافعية والمرضى الرافضى عن القول بواحد من الضرورى والنظرى لتعارض دليلهما عندهما من حصوله لمن لا يتأتى منه النظر وتوقفه على تلك المقدمات المحققة له وتوقفهما يدل على أنها فهماً أن الخلاف حقيقى كما ذكرنا والتوقف هو الذى صححه صاحب المصادر أيضاً والله أعلم

ثم التواطؤ المذكور إن وقع بين ذلك الجمع فى اللفظ والمعنى زاد بعضهم تبعاً لاستظهار ابن قاسم العبادى أو فى المعنى فقط مع اختلاف اللفظ لأنه وإن اختلف فى حكم المتحد لاتحاد معنى سمي التواتر اللفظى

وإن اختلفوا فيهما أعنى فى اللفظ والمعنى مع الاتفاق على معنى كلى ولو تضمنياً أو التزامياً سمي التواتر المعنوى كوقائع حاتم فى عطاياه وعلى فى حروبه وعمر فى عدله وجلادته وأبى ذر فى زهده وكوقائع الشيخ عبد القادر الجيلانى فى كراماته فإنها اتفقت على معنى كلى وهو القدر المشترك بين أحاد تلك الوقائع وهو جود هذا وشجاعة هذا وعدل هذا وزهد هذا وكرامات هذا فيكون ذلك القدر المشترك بينهما بقطع النظر عن متعلقه متواتراً تواتراً معنوياً

وإن كانت كل واقعة بانفرادها غير متواترة إلا شيئاً قليلاً من بعض تلك الوقائع فإنه وجد متواتر اللفظ أيضاً

وتردد بعض المتأخرين فى الاختلاف فى الألفاظ أو بعضها مع تقارب المعنى كحديث حنين الجذع فإنه روى فيه صاح وخار وجعل يئن وحن وبكى هل يضر فيكون التواتر معنوياً أو لا يضر فيكون لفظياً والظاهر أنه لا يضر أيضاً وإلا لما صح عد كثير من الأحاديث التى هذا سبيلها من المتواتر اللفظى وقد عدها منه جماعة من الأئمة

А [също] думите от определението на ет-Тāж “съобщение от множество” [хабер жем’] обхващат и двата вида мутеӯатир – леф̄зй̄ и ме’неӯй̄, в единодушие със становището на ел-Меҳалл̄и и в разногласие с ел-‘Ирақ̄и. Освен това неговото определение [на ет-Тāж] е по-правилно и съдържа повече полза, защото той не поставя като условие разказвачите да бъдат мюсюлмани, нито да бъдат честни, нито да са пълнолетни, нито пък да бъдат от различни страни, а допуска да бъдат неверници или порочни, или деца, или да се намират в рамките на една страна. Също така не поставя като условие разказвачите да са достигнали определен брой, нито пък да притежават определени качества. Вместо това е достатъчно да достигнат такъв брой и да представляват такъв сбор от хора за които е необичайно да се наговорят да излъжат [и това да важи] във всички нива [от веригата на съобщението], та дори броят им в едни нива да е по-малък, а в други по-голям.

Също така високите качества на разказвачите са равностойни на по-голям брой разказвачи или пък ако броя разказвачи така или иначе е голям добавят още повече към него така, както е постановил ибн Хажер в “Улюм ел-Хадис” и в “Шерх ен-Нухбе”.

А в случай, че приемем като условие някакъв минимален брой от разказвачи [което е по-слабото становище,] има различни становища колко трябва да са те. Всички са единодушни, че един или двама не са достатъчни. Някои казват, че трябва да са четири по аналогия с броя на свидетелите при прелюбодеяние [зинā]. Казва қад̄и ебу Бекр ел-Бақилля̄ни: “Категоричен съм, че четирима не са достатъчни, но не мога да кажа дали петима са достатъчни.” Казва се в “Жем’ ел-Жеӯами”: “Четирима не са достатъчни така, както казват ел-Қад̄и [ел-Бақилля̄ни] и шафӣите... без да посочват определен брой над това...”

От тези думи се разбира, че дори четиримата има̄ми, или дори четиримата халифа, да постигнат единодушие в предаването на даден хадис, този хадис не съобщава знание, а това не е правилно, защото единодушието им е достатъчно.

Също така някои казват петима по аналогия с клетвата ли’ан [клетва при която съпруга обвинява съпругата си в прелюбодеяние при липса на свидетели, като се къдне пет пъти в името на Аддāх, или пък от своя страна съпругата се къдне пет пъти в своята невинност в името на Аддāх], други казват седем, което обхваща трите вида свидетелства – на четирима, или на двама или на един човек.

وقول التاج السابق خبر جمع الخ شامل لقسمى اللفظي والمعنوي وفقاً للمحلى والشيخ حلولوا وخلافاً للعراقي لأن حمله عليها أكثر فائدة والأصح أنه لا يشترط في رواته إسلام ولا عدالة ولا بلوغ ولا عدم احتواء بلدة واحدة عليهم فيجوز أن يكونوا كثاراً أو فساقاً أو صيباناً وأن تحويهم بلدة واحدة وكذا لا يشترط فيهم عدد محصور ولا صفة معينة بل البلوغ إلى حد وحالة تحيل العادة معهما تواطئهم على الكذب في جميع الطبقات ولو كان العدد في بعضها قليلاً وفي بعضها كثيراً

والصفات العلية في الرواة تقوم مقام العدد أو تزيد عليه كما قرره ابن حجر في نكت علوم الحديث وشرح النخبة

وعلى اشتراط العدد اختلف في أقل العدد المشروط بعد اتفاقهم على عدم الاكتفاء بالواحد والاثنين فقبل أربعة قياساً على شهود الزنى وقال القاضى أبو بكر الباقلانى أقطع بأن أقول الأربعة لا يفيدون وأتوقف في الخمسة وجرى عليه في جمع الجوامع فقال ولا تكفى الأربعة وفقاً للقاضى والشافعية وما زاد عليها صالح من غير ضبط يعنى بعدد معين وتوقف القاضى في الخمسة اهـ

وهو يفيد أنه لو اتفق الأئمة الأربعة بل الخلفاء الأربعة على رواية حديث لا يفيد خبرهم العلم وليس كذلك فالصواب ح القول بأنها قد تكفى

وقيل خمسة قياساً على اللعان وقيل سبعة لاشتمالها على أنصاء الشهادة الثلاثة وهى الأربعة والاثنان والواحد

Също така казват десет по думите на Всевишния: *“Това са изпълнени десет [дни].”* [ель-Бақара: 196] И също това е първото число, което обозначава множество и това е избора на ель-Истахри. Казва ес-Суюути в “ет-Теқриб”: “Това е избраната позиция.” Също така книгата му за мутеуатир се базира на това становище, като в нея събира съобщенията [хабер] предадени от десет или повече сахаба, както споменава самия той в нейното предисловие. Също сейид Мухаммед Расул ель-Берзенжи ель-Хусейни в книгата си “ель-Игара ель-Мусбиха фи Мани’а ель-Ишара бил-Мусеббиха” казва: “Казва хафиз ес-Суйути в своята “ель-Езхар ель-Мутенасира фи ель-Ехадис ель-Мутеуатира”: “Всеки хадис, който е предаден от десет сахаба е мутеуатир при нас – учените по хадис.”

Също така е казано дванадесет – броя на старейшините на бену Исраил. Също така двадесет по думите на Всевишния: *“Ако сте търпеливи двадесет от вас ще надвият двеста.”* [ель-Енфал: 65] И е казано четиридесет по думите му, Адлах да го благослови и приветства: *“Най-добрите отряди са от четиридесет.”* И е казано петдесет... И е казано седемдесет, заради избора на Муса عليه السلام на седемдесет човека, които да чуят думите на Адлах и да известят останалите – *“И Муса избра от своя народ седемдесет мъже за определеното от Нас време.”* [ель-Ераф: 155] И е казано малко повече от триста и десет, колкото са хората с Талют и хората от битката при Бедр. И е казано хиляда и четиристотин или хиляда и петстотин, колкото са хората от клетвата – бей’а ер-ридаун. И казват някои – всички тези становища са погрешни и на тях не трябва да им се обръща внимание, а доводите им са толкова слаби, че не си заслужава да бъдат опровергавани.

Казва се в “Зафер ель-Емани фи Шерх Мухтесар ель-Журжани”: “Всички тези становища и подобните на тях са недействителни. А онова, което е действително и което е прието от множество от учените по хадис е, че няма определен брой, който е условие за достигане на мутеуатир. Онова, което е действителния показател е това съобщение да бъде източник на категорично знание. Защото дори и то да бъде предадено от многочислено множество, ако то не е източник на категорично знание не е мутеуатир. И дори да бъде предадено от малко множество, ако то е източник на категорично знание е мутеуатир.”

Също така ако категоричността на това знание [което се съдържа в съобщението] е заради многобройните разказвачи, правилното е, че то трябва да достига [да е разбираемо] до всеки, който го е чул [и съответно предал]. А ако е заради придружаващите качества [на съобщението], които са неразделни от него това не е задължително, като например [въпросното знание] може да достигне до Зейд без да достигне до ‘Умер, или да достигне до едни хора без да е достигнало до други, защото придружаващите качества може да са известни на едни и да не са известни на други.

وقيل عشرة لقوله تعالى (تلك عشرة كاملة) لأنها أول جموع الكثرة وهذا قاله الأصطخري قال السيوطي في شرح التريب وهو المختار وكتابه في المتواترات مبني عليه لأنه جمع فيه ما رواه عشرة من الصحابة فصاعداً كما تقدم التبيه عليه وفي الإغارة المصباحة على مانع الإشارة بالمسبحة للعلامة السيد محمد رسول البرزنجي الحسيني أثناء كلام له ما نصه وقد قال الحافظ السيوطي في الأزهار المتناثرة في الأخبار المتواترة أن كل حديث رواه عشرة من الصحابة فهو متواتر عندنا معشر أهل الحديث اهـ

وقيل اثنا عشر عدد نقباء بني إسرائيل وقيل عشرون لقوله (إن يكن منكم عشرون صابرون يغلبوا مائتين) وقيل أربعون لقوله عليه السلام خير السرايا أربعون وقيل خمسون قياساً على القسامة وقيل سبعون لاختيار موسى سبعين رجلاً لميقاته حتى يسمعوا كلام الله ويخبروا من وراءهم وقيل ثلاثمائة وبضعة عشر عدة أصحاب طالوت وأهل بدر وقيل ألف وأربعمائة أو خمسمائة عدة أهل بيعة الرضوان قال بعضهم وهذه المذاهب كلها باطلة لا تستحق أن يلتفت إليها وشبهاتهم واهية لا حاجة إلى التصريح بدفعها اهـ

وقال في ظفر الأمانى في شرح مختصر الجرجاني وهذه كلها وأمثالها أقوال فاسدة والتحقيق الذي ذهب إليه جمع من الحديثين هو أنه لا يشترط للتواتر عدد إنما العبرة بحصول العلم القطعي فإن رواه جمع غفير ولم يحصل العلم به لا يكون متواتراً وإن رواه جمع قليل وحصل العلم الضروري يكون متواتراً البتة اهـ

والصحيح أن العلم الحاصل منه إن كان عن كثرة العدد وجب حصوله لجميع السامعين وإن كان عن القرائن اللازمة له لم يجب ذلك بل قد يحصل لزيد دون عمرو ولقوم دون آخرين لأن القرائن قد تقوم عند البعض دون البعض

Други казват – задължително е знанието безусловно да е достигнало до всички, а други казват – не е задължително знанието да е достигнало до всички без значение от условията, като и двете твърдения подлежат на критика, защото е възможно едно и също съобщение да достигне степената на мутеӯатир при едни хора и да не я достигне при други, заради събиране на достатъчно голям брой различни пътища [турук] на неговото предаване при първите за разлика от вторите. По същия начин е възможно едно и също съобщение да е сах̄их [достоверно] при едни хора и да не е достоверно при други хора, заради достигането му при първите по една или няколко различни вериги [сенеА] на предаване, които са достоверни и липсата на каквато и да било верига на предаване при вторите или пък наличието на слаби вериги, или вериги при които има наличие на фалшификации.

Също така ибн Сал̄ях, ен-Неӯей̄и и онези, които ги следват споменават, че наличието на предания, които отговарят на споменатите условия е изключително рядко, а дори ибн Хиббан и ель-Хазим̄и твърдят, че такива предания изобщо не съществуват и няма никакви примери за тях. Ибн Сал̄ях добавя: “С изключение на хад̄иса: “Който излъже умишлено за мен [да подготви мястото си в Огъня!]”, защото той е предаден от над шестдесет човека от сах̄аба, сред които Десетте благовестени [с Женнет] и защото няма друго съобщение на този свят, което да е предадено едновременно от Десетте [благовестени].” След казаното от него хад̄ис ебу ель-Федль ель-Ирак̄и добавя хад̄иса за месх върху местите, който е предаден от повече от шестдесет сах̄аба, като сред тях също са Десетте, също хад̄иса за вдигане на ръцете по време на молитвата [раф‘ ель-йедейн] предаден от около петдесет сах̄аба, включително и Десетте. Казва ес-Сеҳаӯи в “ель-Фетх ель-Муғис”: “По същия начин са преданията за [валидността или невалидността] на ўудӯ [абдеста] на онзи, който докосне половия си орган и [преданията за валидността или невалидността] на ўудӯ, което извършено с вода топлена на огън.”

وقيل يجب حصوله لكل مطلقاً وقيل لا يجب مطلقاً وفيهما نظر وقد يحصل التواتر عند قوم ولا يحصل عند آخرين بلوغ طرقه المفيدة له إلى من حصل عنده دون الآخرين كما أنه قد يصح الخبر عند قوم ولا يصح عند آخرين لوصوله إلى الأولين من طريق صحيحة أو طرق أو عدم وصوله إلى الآخرين منها بل من طريق أخرى فيها ضعيف أو كذاب هذا

وذكر ابن الصلاح والنووي ومن تبعهما أن مثال المتواتر على التفسير السابق يعز وجوده وزعم ابن حبان والحازمي أنه معدوم بالكلية لا يوجد له مثال قال ابن الصلاح إلا أن يدعى ذلك في حديث من كذب على الخ فإنه رواه عن النبي صلى الله عليه وسلم أكثر من ستين نفساً من الصحابة منهم العشرة وليس في الدنيا أجمع على روايته العشرة غيره وتعقب عليه الحافظ أبو الفضل العراقي بحديث مسح الخف فقد رواه أكثر من ستين صحابياً ومنهم العشرة وحديث رفع اليدين في الصلاة فقد رواه نحو خمسين منهم ومنهم العشرة أيضاً قال السخاوي في فتح المغيث وكذا الوضوء من مس الذكر قيل إن رواه زادت على ستين وكذا الوضوء مما مست النار وعدمه اهـ

А отговора на тези твърдения се съдържа в коментарите към преданието “Който излъже предумишлено за мен...”. Казва х̄афиз ибн Х̄ажер в разяснението си към “ен-Нуҳбе”: “Твърдението на ибн С̄алях, че такива предания са много редки е погрешно. По същия начин са неправилни и твърденията на онези, които казват, че те изобщо не съществуват. Причината за такива твърдения са слабата осведоменост за множеството пътища на преданията, а също и непознаването на степените на разказвачите и техните качества, които са показател, че е необичайно за тях да се наговорят да излъжат или да постигнат предумишлено единодушие.” По-нататък казва: “И колко прецизен е бил онзи, който е казал, че х̄адисите мутеӯатир не само съществуват, но са широко разпространени. Това е така, защото разпространението на известните книги сред учените от изток до запад е категоричен показател за тяхната автентичност – т.е. че те наистина са написани от авторите с които са известни. След това всеки един х̄адис [от тези книги] за чието извеждане [техр̄йж] те [учените] са единодушни и чиито [на х̄адиса] вериги [сенеΔ] на предаване достигат такъв брой за който е необичайно предавачите им да се наговорят за лъжа и т.н. [от условията за мутеӯатир] е източник на категорично знание [йек̄ин], че това са думи на онзи, на който се приписват, а примерите за това в разпространените книги са многобройни.”

Това становище е цитирано от група учени между които и ес-Суйӯт̄и в книгата му “Итм̄ам еΔ-Дир̄айе би Шерх̄ ен-Нуқ̄айе”, където допълва: “Истината казва шейх ель-исля̄м [ибн Х̄ажер] и е правдив. И онова, което казва е правилното и в него не се съмнява никой, който има опит в науката х̄адис и е запознат с различните вериги на предаване, защото множество от учените в миналото и в нашето съвремие определят голям брой х̄адиси за достигнали степеня на мутеӯаир. Сред тях са х̄адиса за низпославането на Кур̄ана на седем х̄арфа [седем различни арабски диалекта], и х̄адиса за [езерото] ель-хаӯΔ, и за разцепването на луната, и х̄адисите за вълненията [херж] и раздорите [фитен] в последните времена [ах̄ир езем̄ан]. И след като събрах в едно х̄адисите за вдигане на ръцете по време на дӯа, различните пътища [туруж] които преброих достигнаха до сто. И реших да напиша книга в която да събера х̄адисите, които достигат степеня на мутеӯатир, нека Адд̄ах да улесни това ми дело с Неговата благодат, ам̄ин!”

ويأتي في الكلام على هذا الحديث أعني حديث من كذب على الجواب عن هذا التعقب وقال الحافظ ابن حجر في توضيح النخبة ما ادعاه ابن الصلاح من العزة ممنوع وكذا ما ادعاه غيره من العدم لأن ذلك نشأ عن قلة الإطلاع على كثرة الطرق وأحوال الرجال وصفاتهم المقضية لإبعاد العادة أن يتواطئوا على الكذب أو يحصل منهم اتفاقاً قال ومن أحسن ما يقرر به كون المتواتر موجوداً وجود كثيرة في الأحاديث أن الكتب المشهورة المتداولة بأيدي أهل العلم شرقاً وغرباً المقطوع عندهم بصحة نسبتها إلى مصنفها إذا اجتمعت على إخراج حديث وتعددت طرقه تعدداً تحيل العادة توأطئهم على الكذب إلى آخر الشروط أفاد العلم اليقيني بصحة نسبته إلى قائله ومثل ذلك في الكتب المشهورة كثير اهـ

وقد نقله جماعة منهم السيوطي في إتمام الدراية بشرح النقاية وقال عقبه قلت صدق شيخ الإسلام وبر وما قاله هو الصواب الذي لا يمتري فيه من له ممارسة بالحديث وإطلاع على طرقه فقد وصف جماعة من المتقدمين والمتأخرين أحاديث كثيرة بالتواتر منها حديث أنزل هذا القرآن على سبعة أحرف وحديث الحوض وانشقاق القمر وأحاديث الهرج والفتن في آخر الزمان وقد جمعت جزءاً في حديث رفع اليدين في الدعاء فوقع لي من طرق تبلغ المائة وعزمت على جمع كتاب في الأحاديث المتواترة يسر الله ذلك بمنه آمين اهـ

И също казва в “Шерх ет-Текриб” след като пренася думите на ибн Хажер: “Написах книга в този раздел [т.е. хадисите мутеуатир], подобна на която не е писана преди и я нарекох “ель-Езхар ель-Мутенасира фи ель-Ехбар ель-Мутеуатира”, и я подредих в раздели, записах всеки хадис с всичките му вериги на предаване и имамите, които го извеждат. После съставих неин съкратен вариант, който нарекох “Қатф ель-Езхар”, където споменах само имамите, които извеждат дадена веригите на хадиса и изброих много хадиси в нея. Сред тях са хадиса за ель-Хауд предаден от над петдесет сахаба, и хадиса за месх върху местите предаден от седемдесет сахаба, и хадиса за вдигането на ръцете по време на молитвата [раф‘ ель-йедейн] предаден от петдесет, и хадиса “Аллах да озари човек, който чуе думите ми...” предаден от около тридесет, и хадиса за низпославане на Кур’ана на седем харфа предаден от двадесет и седем, и хадиса “Който построи месжид, Аллах му построява къща в Женнета.” предаден от двадесет, и хадиса “Всяко опияняващо вещество е харам.”, и хадиса “Исляма дойде като странник...”, и хадиса за въпросите от страна на Мункир и Некир, и хадиса “Всеки е улеснен за онова, което е създаден.”, и хадиса “Човек ще е заедно с онзи, който обича.”, и хадиса “Наистина някой от вас не престава да върши дела от делата на обитателите на Женнета...”, и хадиса с благата вест за онези, които вървят към месжидите в тъмнина – ще има пълна светлина за тях на Қияметския ден. Всички тези хадиси са многобройни и са мутеуатир, и ние ги поместихме в споменатата ни книга, и слава на Аллах!”

След това споменава, че учените по усъл разделят мутеуатир на два вида – лефзи и ме‘неуй. После казва: “Казвам: това също се среща при хадисите, като някои от тях са мутеуатир лефзи, като горните примери, а други са мутеуатир ме‘неуй, като хадиса за вдигане на ръцете по време на дуа, тъй като от него – Аллах да го благослови и приветства – са предадени над сто хадиса, в които е споменато вдигането на ръцете по време на дуа. И събрах тези хадиси в специален раздел, като всеки един от тях разглежда различен въпрос, който не се споменава в останалите хадиси, а общото между тях, което се споменава е вдигането на ръцете и точно то е онова, което стига степената на мутеуатир.”

Във “Фетх ель-Барий” също има много примери за хадиси мутеуатир. Например хадисите “Който построи месжид за Аллах...” и за месх върху местите, и за вдигането на ръцете [раф‘ ель-йедейн], и за застъпничеството [шефа’ат], и за езерото [ель-хауд], и за виждането на Аллах [ру’йе] в ахирета, и “Имамите са от Қурайш.” и други.

Казва шейх ет-Тауудй в своите коментари към ес-Сахих [Хауаши ‘алй ес-Сахих]: “Събрах тези примери в следните стихове, казвайки:

وقال في شرح التقريب عقب نقل كلام ابن حجر أيضاً ما نصه قلت قد ألفت في هذا النوع كتاباً لم أسبق إلى مثله سميته الأزهار المتناثرة في الأخبار المتواترة مرتباً على الأبواب أوردت فيه كل حديث بأسانيد من خرجه وطرقه ثم لخصته في جزء لطيف سميته قطف الأزهار اقتصرته فيه على عزو كل طريق لمن أخرجها من الأئمة وأوردت فيه أحاديث كثيرة منها حديث الحوض من رواية نيف وخمسين صحابياً وحديث المسح على الخفين من رواية سبعين صحابياً وحديث رفع اليدين في الصلاة من رواية خمسين وحديث نضر الله أمراء سمع مقالتي من رواية نحو ثلاثين وحديث نزل القرآن على سبعة أحرف من رواية سبع وعشرين وحديث من بنى مسجداً بنى الله له بيتاً في الجنة من رواية عشرين وكذا حديث كل مسكر حرام وحديث بدا الإسلام غربياً وحديث سؤال منكر ونكير وحديث كل ميسر لما خلق له وحديث المرء مع من أحب وحديث إن أحدكم ليعمل بعمل أهل الجنة وحديث بشر المشاءين في الظلم إلى المساجد بالنور التام يوم القيامة كلها متواترة في أحاديث جملة أودعناها كتابنا المذكور والله الحمد

ثم ذكر أن أهل الأصول قسموا المتواتر إلى لفظي ومعنوي ثم قال قلت وذلك أيضاً يتأتى في الحديث فمنه ما تواتر لفظه كالأمثلة السابقة ومنه ما تواتر معناه كأحاديث رفع اليدين في الدعاء فقد روى عنه صلى الله عليه وسلم نحو مائة حديث فيها رفع اليدين في الدعاء وقد جمعتهما في جزء لكتبهما في قضايا مختلفة فكل قضية منها لم تتواتر والقدر المشترك فيها وهو الرفع عند الدعاء تواتر باعتبار المجموع اهـ

وفي الفتح الباري أمثله يعني المتواتر كثيرة منها حديث من بنى لله مسجداً والمسح على الخفين ورفع اليدين والشفاعاة والحوض ورؤية الله في الآخرة والأئمة من قرش وغير ذلك اهـ

قال الشيخ التاودي في حواشيه على الصحيح وقد نظمت ذلك فقلت

Сред мутеӯатир са хадисите, “Който излъже...”

и “Който построи къща за Аллах...”

и за ер-ру'йе и за еш-шефа'ат и за ел-хаӯд

и за месх върху местите – това са някои от тях.”

Казва ес-Сеха̄ӯй ввѣ “Фетх ел-Муғис̄”: “Сред хадисите мутеӯатир, които са споменати от нашия шейх [т.е. ибн Хажер] са хадисите за застъпничеството [еш-шефа'ат] и за езерото [ел-хаӯд], тъй като те са предадени от над четиридесет от сахаба, а сред учените, които ги класифицират като мутеӯатир е [кади] ‘Ийад в еш-Шифа, а също и хадисите “Който построи месџид заради Аллах...”, и за виждането [ру'йе] на Аллах в ахирета, и “Имамите [водачите] са от Қурайш.” Също ‘Ийад споменава в еш-Шифа и хадиса за “страстта [жалостта] на младежа” [ханин ел-жез]. А ибн Хазм споменава [като мутеӯатир] хадисите за забраната за молитва в конски заграждения [ме'атин ел-ибил], и [забраната] за вземане на гробовете за месџиди, и също думите, които се казват при изправяне от руку'. Също в “Менакиб еш-Шафи'и” Абури споменава хадиса за ел-Мехди, и ибн Абдулберр “Разтърси се ‘Арш при смъртта на Се'ад.”, и ел-Хаким хадисите за хутбето на Умер за ... и за нощното пътуване [ел-исра'] и че Идрис عليه السلام е на четвъртото [небе], и за разцепването на луната, и за спускането [ен-нузул]. И ибн Беттал хадиса за забрана за отслужване на [друга] молитва след сутрешната [ес-субх] и след следобедната [ел-'аср]. И шейх ебу Исхақ еш-Шираз̄и, който след като споменава хадисите за измиването на краката предадени от Пророка, Аллах да го благослови и приветства добавя: “Не казвай, че това са единични предания, защото те достигат степената на мутеӯатир ме'неӯи.” И други учени също споменават много хадиси, които са мутеӯатир по смисъл [мутеӯатир ме'неӯи], като смелостта на ‘Али и щедростта на Хатим, и преданията за ед-Дежжал. Също нашия шейх споменава [в тази категория] хадиса “Най-доброто поколение е моето ...”. И на тази тема са писани отделни книги, както от ез-Зеркеш̄и, така и от други.”

Казва шейх ел-ислям ибн Теймийе в “Рисале ел-Фурқан бейне ел-Хаққ ъе ел-Баѳил”, коментирайки хаӯариж: “Има много достоверни хадиси, които повеляват те да бъдат убивани, като хадисите, които ги порицават и повеляват убиването им са изключително много. И те са сметнати за мутеӯатир от учените по хадис по същия начин както и преданията за ер-ру'йе [виждането], и мъченията и изпитанията в гроба, и хадисите за застъпничеството и за ел-хаӯд.”

مما تواتر حديث من كذب * ومن بنى الله بيتاً واحتسب
ورؤية شفاعته والحوض * ومسح خفين وهاذى بعض

وقال السخاوى فى فتح المغيث ما نصه وذكر شيخنا يعنى ابن حجر من الأحاديث التى وصفت بالتواتر حديث الشفاعة والحوض فإن عدد رواتهما من الصحابة زاد على أربعين ومن وصفهما بذلك عياض فى الشفاء وحديث من بنى لله مسجداً ورؤية الله فى الآخرة والأئمة من قريش وكذا ذكر عياض فى الشفا حديث حنين الجذع وابن حزم حديث النهى عن الصلاة فى معاطن الإبل وعن اتخاذ القبور مساجد والقول عند الرفع من الركوع والابرى فى مناقب الشافعى حديث المهدي وابن عبد البر حديث اهتزاز العرش لموت سعد والحاكم حديث خطبة عمر بالجابية والإسراء وأن إدريس فى الرابعة وغيره حديث انشقاق القمر والنزول وابن بطلال حديث النهى عن الصلاة بعد الصبح وبعد العصر والشيخ أبو إسحاق الشيرازى قال بعد ذكر الأحاديث المروية عن النبى صلى الله عليه وسلم فى غسل الرجلين لا يقال أنها أخبار آحاد لأن مجموعها تواتر معناه وكذا ذكره غيره فى التواتر المعنوى كشجاعة على وجود حاتم وإخبار الدجال وشيخنا حديث خير الناس قرنى وقد أفرد ما وصف بذلك فى تأليف أم للزر كشى أو غيره اهـ

وقال شيخ الإسلام ابن تيمية فى رسالة الفرقان بين الحق والباطل لما تكلم على الخوارج ما نصه فلماذا جاءت الأحاديث الصحيحة بقتالهم والأحاديث فى ذمهم والأمر بقتالهم كثيرة جداً وهى متواترة عند أهل الحديث مثل أحاديث الرؤية وعذاب القبر وفتنه وأحاديث الشفاعة والحوض اهـ

Също в книгата “Муселлем ес-Субут фи Усълъ ель-Фикх” на шейх Муhibбуddāх ибн ‘Абдушшекӯр, коментирайки темата за мутеӯатир казва: “Някои казват: “Не съществуват хадиси мутеӯатир!” Като ибн Саля̄х добавя: “Освен ако не вземем предвид хадиса: *“Който излъже предумишлено за мен да подготви мястото си в огъня!”*, защото този хадис е предаден от над сто от сах̄аба, измежду тях и Десетте блавестени.” А други казват: “Онова, което [гореспоменатите учени] имат предвид са преданията мутеӯатир лефзӣ, защото [преданията мутеӯатир ме’неӯи са много. Например] хадисите за месх̄ върху местите е мутеӯатир, предаден от седемдесет сах̄аба. И казват: Хадиса *“Кур’анът бе низпослан на седем харфа.”* е мутеӯатир, предаден от двадесет сах̄аба.” Казва ибн ель-Жеӯзи: “Търсих хадисите мутеӯатир и събрах известно количество. Сред тях са хадиса за застъпничеството [еш-шеф̄а’ат], и хадиса за равносметката [ель-хис̄аб], и хадиса за поглеждането към Всевишния Аллāх в ахирета, и хадиса за измиването на краката по време на абдест, и хадиса за мъчението в гроба, и хадиса за месх̄ върху местите.””

И в тълкуването на ес-Суйӯти на думите на ибн Саля̄х, което вече бе споменато също има много примери за хадиси мутеӯатир лефзӣ. Дори става ясно, че целта, която [ес-Суйӯти] си е поставил е да събере хадисите мутеӯатир лефзӣ, макар и да не е успял при доста от тях... Казва тълкувателят на “Муселлем ес-Субут” шейх ‘Абдуль’алӣ Мухаммед ибн Низамуддин ель-Енсарӣ: “... също така мутеӯатир са думите му, Аллāх да го благослови и приветства: *“Горко на петите от огъня!”* предаден от дванадесет сах̄аба за чиято правдивост има категорични доводи, като повечето от тях са присъствали на клетвата – бей’а ер-рид̄уан.”

...

Казва [в коментарите си] тълкувателят на “Муселлем ес-Субут” след текста с примери за хадиси мутеӯатир, който цитирахме от нея: “Освен това става ясно, че авторът не е обхванал всичко, което е мутеӯатир в нея [т.е. ес-Суйӯти в ель-Езх̄ар ель-Мутенасира, така се разбира от контекста], защото броя на рак̄’атите [в петте молитви] и походите на Пратеника на Аллāх, Аллāх да го благослови и приветства, към Бедр и към Ух̄уд, също и останалите му походи, както и [четенето] на азан и иқамет, и [кланянето с] жем̄а’ат, и достойнствата на праведните халифи, и достойнствата на сах̄абите от Бедр като цяло – също са мутеӯатир без никакво съмнение. А понататък ще стане дума и за хадиса *“Общността ми няма да се събере върху заблуда.”*, който е мутеӯатир ме’неӯи, по същия начин и хадисите за езерото [ель-хаӯа], и за опрощението, и за застъпничеството [еш-шеф̄а’ат] и много други, затова го проумей!”

وفي كتاب مسلم الثبوت في أصول الفقه للشيخ محب الله بن عبد الشكور في الكلام على المتواتر ما نصه المتواتر من الحديث قيل لا يوجد وقال ابن الصلاح إلا أن يدعى في حديث من كذب على متعمداً فليتبوأ مقعده من النار فإن رواه أزيد من مائة صحابي وفيهم العشرة المبشرة وقد يقال مراده التواتر لفظاً وإلا فحديث المسح على الخفين متواتر رواه سبعون صحابياً وقيل حديث أنزل القرآن على سبعة أحرف متواتر رواه عشرون من الأصحاب وقال ابن الجوزي تتبعت الأحاديث المتواترة فبلغت جملة منها حديث الشفاعة وحديث الحساب وحديث النظر إلى الله تعالى في الآخرة وحديث غسل الرجلين في الوضوء وحديث عذاب القبر وحديث المسح على الخفين اهـ

وفي تأويله لكلام ابن الصلاح شيء مع ما تقدم عن السيوطي من الأمثلة الكثيرة لما تواتر لفظاً بل الظاهر أنه ما قصد في كتابه في المتواترات إلا جمع المتواتر اللفظي وإن كان لا يسلم له في كثير من أحاديثه وقد اعترض شارح مسلم الثبوت الشيخ عبد العلي محمد بن نظام الدين الأنصاري تأويله المذكور قائلاً ما نصه ثم في هذا التأويل أيضاً شيء فإنه قد تواتر قوله صلى الله عليه وسلم ويل للأعقاب من النار رواه اثنا عشر صحابياً مقطوعاً بعد التهم أكثرهم من أصحاب بيعة الرضوان وقد تقدم تواتر لا نورث ما تركناه صدقة ولعل تأويل قوله أنه مبالغة في القلة اهـ وفيه أيضاً نظر على ما تقدم عن الحافظ وغيره من كثرة أمثله إلا أنه اعترض ذلك بعضهم بأن الذي له أمثلة كثيرة هو المتواتر تواتراً معنوياً وأما المتواتر اللفظي فلا وكثير مما قيل فيه أنه لفظي يظهر عند النظر فيه أنه معنوي وفي ظفر الأمانى ما نصه ما ذكره في شرح النخبة من الاستدلال على وجود المتواتر ووجود كثرة ضعيف جداً تعقبه من تكلم عليه اهـ

ثم قال شارح مسلم الثبوت عقب ما نقلناه عن أصله في مثال المتواتر ولم يرد يعني مؤلفه الحصر فيه أى فيما ذكر في كلامه فإن أعداد الركعات وذهاب رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى بدر واحد وسائر الغزوات والأذان والإقامة والجماعة وفضائل الخلفاء الراشدين وفضل أصحاب بدر بعمومهم متواترة من غير ريبه وسيجىء إن شاء الله تعالى حديث لن تجتمع أمتي على ضلالة بمعناه متواتر وكذا حديث الحوض والمغفرة والشفاعة وغيرها فافهم اهـ

И като цяло хадисите мутеуатир са изключително много, но повечето от тях са мутеуатир по смисъл – ме'неуй. Също така повечето неща от религията, които трябва да се знаят по необходимост [ме'люм мин ед-дин би ед-дарура] са мутеуатир ме'анеуй.

И когато учените са се опитвали да обхванат онова, което е мутеуатир те са имали предвид мутеуатир лефзи, защото да се обхване всичко, което е мутеуатир ме'анеуй е почти невъзможно [поради огромното му количество].

Въпреки това [в настоящия труд] ние [авторът на книгата ел-Кеттанй, така се разбира от контекста] ще обърнем внимание в настоящия сборник и на известно количество хадиси, които са мутеуатир ме'неуй за да има по-голяма полза. Също така в повечето случаи аз няма да споменавам имената на имамите, които са извели [техриж] въпросните хадиси, а ще се задоволявам със споменаването на имената на сахаба, а понякога и таби'ин, от които са предадени, като понякога ще обхващам всичките от тях, а понякога няма да ги обхващам за улеснение. После ще споменавам учените, които са класифицирали въпросния хадис за мутеуатир, защото именно това е основната ни цел, а не да изброявам всичките им пътища [турук] по отделно или пък да споменавам степента [на достоверност] на която са класифицирани въпросните предания от съответните учени. Самата книга съм подредил по глави според разделите от фикх, като започнах с хадиса *“Делата са според намеренията”*, защото такъв е обичая на предците при написването им на книга и при започването на всяко важно дело, и макар самия хадис да е мутеуатир по смисъл [а не по думи], [то единичното предание, чрез което хадиса е най-известен] е достоверно в своята основа.

Също така ен-Неуей споменава в “ел-Езкяр”: “От обичая на предците и на онези след тях е желателността написването на всяка книга да започва с хадиса *“Делата са според намеренията.”* за да се извести читателя за важността на доброто намерение и придържането към него. Освен това предадохме думите на имам ебу Се'ид ‘Адуррахман ибн Мехди, който казва: “Който желае да напише книга да започне с този хадис!” И също казва имам ебу Сулейман ел-Хатаби: “Предците от нашите учители – шуйх, смятаха за желателно започването с хадиса *“Делата са според намеренията”* преди всяко нещо от делата на религията, заради нуждата от него при всяко положение.” Също казва в неговия “Бустан”: “Учените считат за желателно започването на всяка книга с този хадис. И сред тях е ел-Бухари, който започва своя ес-Сахих с него.””

وبالجملة فالمتواتر من الحديث كثير جداً إلا أن أغلبه تواتره معنوي وأكثر الأمور المعلومة من الدين ضرورة متواترة معني

ومراد العلماء حصر اللفظي لأن الثاني لا يكاد ينحصر

ولكن نحن نشير في هذا المجموع الذي لا يخلو مجول الله تعالى عن نكات جمّة زائدة إلى كثير من المتواترات معني مما
وقفت على النص بتواتره تكميلاً للفائدة ثم الغالب أني لا أذكر من روى الحديث من الأئمة المخرجين وإنما أعدد رواته
من الصحابة فقط أو مع بعض التابعين وتارة استوعب وتارة لا بحسب التيسير ثم أذكر من نص على تواتره من أئمة
التحرير لأن القصد بيان المتواتر لا تتبع الطرق ولا بيان من خرجها من ذوى البصائر، ورتبته على الأبواب الفقهية،
وبدأت فيه بمجديث الأعمال بالنية لاستحباب السلف وغيرهم البداءة به والتصدير في جميع الأمور المهمة من غير
تقصير؛ مع أنه متواتر المعنى، صحيح الأصل والمبنى

وقد قال النووي في أذكاره كان السلف وتابعوهم من الخلف يستحبون افتتاح المصنفات بمجديث الأعمال بالنيات تنبيها
للمطالع على حسن النية واهتمامه بذلك واعتناؤه به روينا عن الإمام أبي سعيد عبد الرحمان بن مهدى قال من أراد أن
يصنف كتاباً فليبدأ بهذا الحديث وقال الإمام أبو سليمان الخطابي كان المتقدمون من شيوخنا يستحبون تقديم حديث
الأعمال بالنية أمام كل شيء ينشأ ويبدأ من أمور الدين لعموم الحاجة إليه في جميع أنواعها اه وقال في بستانه استح
العلماء أن تفتح المصنفات بهذا الحديث ومن ابتدأ به البخارى في صحيحه اه

Пояснение

Учените са в разногласие дали единичните предания, за които има спътник [хабер ехад мухтеф би қарин], който ги потвърждава съобщават знание, което е и позицията на ел-Амиди, ибн ел-Хажиб и изборът на ес-Субки в “Жем’ ел-Жеўами” или не съобщават знание [т.е. съобщават силно предположение, което граничи със сигурност], та дори и да са придружени от спътник, който да ги потвърждава, което пък е позицията на повечето учени и за което Таж ес-Субки в “Шерх ел-Мухтесар”, казва че е правилното. [От което се разбира, че от Таж ес-Субки се предават две различни позиции по въпроса, едната в “Жем’ ел-Жеўами”, а другата “Шерх ел-Мухтесар”.]

И също на имам Ахмед се приписва позицията, че те [единичните предания] съобщават знание, та дори и да не са придружени от спътник, който да ги потвърждава, като правдивостта [на разказвачите – ‘адалет] е достатъчна гаранция, но това становище е проблемно.

И казват устаз ебу Исхак ел-Исфера’ини и ибн Феўрак, че преданията мешхур, които те двамата нареждат в категорията на единичните, съобщават знание...

Гореспоменатите четири позиции са цитирани в “Жем’ ел-Жеўами”.

А много от имамите по хадис посочват за най-силно становището, че единичните предания придружени от спътник [қарин], с които душата е спокойна и не изпитва съмнение съобщават теоретично знание.*

[Дотук авторът коментира становищата на учените относно единичните предания – хабер ехад като цяло. Оттук нататък се коментират някои видове единични предания, които притежават някакви специфични качества. Например да са изведени от ел-Бухари и Муслим или единия от тях, или пък да са предадени с верига от имами мужтехиди и т.н.]

От това разбираме следното по отношение на единичните предания – хабер ехад:

1) При имам Ахмед единичните предания съобщават знание, дори и да не са придружени от спътник, който да ги потвърждава, стига веригата му да се състои от правдиви разказвачи.

2) При имамите ел-Амиди, ибн Хажиб, Тажуддин ес-Субки в “Жем’ ел-Жеўами” и други единичните предания съобщават знание само ако са придружени от спътник, който да ги потвърждава.

3) При Тажуддин ес-Субки в “Шерх ел-Мухтесар” и много други учени единичните предания не съобщават знание, та дори и да са придружени от спътник, който да ги потвърждава, а съобщават силно предположение, което граничи със сигурност.

И разбираме следното за разпространените предания, които не достигат степената на мутеватир – хабер мешхур:

4) Според ебу Исхак ел-Исфера’ини и ибн Феўрак те съобщават знание.

Гореспоменатите становища са различните позиции на учените по усъл, така проличава от споменатите имена. Що се касае до учените по хадис мнозинството от тях е на становище, че единичните предания придружени от спътник, който да ги потвърждава съобщават теоретично знание – иъм незари. И Адлах знае най-добре за това и за всичко останало!

تنبيه

اختلفوا في خبر الواحد المحتف بالقرائن المصدقة له هل يفيد العلم وهو ما عليه الامدى وابن الحاجب وغيرهما واختاره السبكي في جمع الجوامع أو لا يفيد مطلقاً ولو وجدت القرائن وهو ما عليه الأكثرين وقال التاج السبكي في شرح المختصر أنه الحق

أو يفيد مطلقاً ولو عدت القرائن بشرط العدالة وعزى إلى الإمام أحمد واستشكل

وقال الأستاذ أبو إسحاق الاسفرايني وابن فورك يفيد المستقبض الذي هو من خبر الآحاد عندهما علماً نظرياً

فهي أقوال أربعة حكاها في جمع الجوامع

ورجح غير واحد من أئمة الحديث أن خبر الآحاد المحتف بالقرائن أى التى تسكن النفس إليها ولا يبقى معها احتمال البتة تفيد العلم النظرى

След това х̄афиз ебӯ ‘Амр ибн С̄аля̄х споменава в своята “Муқаддиме фӣ ‘Ульӯм ель-Хадис̄”, че група учени сред които ебӯ Исх̄ақ и ебӯ Х̄амид ель-Исфара̄йнӣ, и қад̄и ебӯ ет-Ṭаййиб, и шейх ебӯ Исх̄ақ еш-Шир̄аз̄и от шафӣийската школа, и им̄ам ес-Серах̄с̄и от ханефийската школа, и қад̄и ‘Абдульѳех̄аб от маликийската школа, и ебӯ Йе‘ля̄, и ебӯ ет-Ṭаййиб, и ибн Зег̄уан̄и, и ибн Теймийе от ханбелийската школа са на становище, че онова, което е изведено от двамата шейха [ель-Бух̄ар̄и и Муслим] или единия от тях с непрекъсната верига до Пророка, Ад̄лах да го благослови и приветства, но не е достигнало степената на мутеў̄атир е като мутеў̄атир по отношение на знанието, което съобщава и на неговата достоверност. А онова, което е чуто от тяхната уста [на двамата шейха] или устата на единия от тях е като чуто от устата на Пратеника на Ад̄лах, Ад̄лах да го благослови и приветства, заради тяхната висота и тяхното превъзходство, и прецизността на техните анализи, и единодушното приемане на техните трудове като истина и като основа, с която се работи на практика, от общността, която е предпазена от грешки в своето единодушие. И още защото преданията, които не достигат степената на мутеў̄атир, но са приети от цялата общност съобщават теоретично знание [‘ильм незар̄и].

От своя страна им̄ам ен-Неў̄еў̄и в своята “ет-Теқ̄риб” предава от специалистите [ель-мухаққиқ̄ин] и от повечето учени обратното на това. А именно, че изведеното от тях [двамата шейха] или от единия от тях не съобщава теоретично знание [‘ильм незар̄и], а само силно предположение [занн қаўий̄и]. И също казва в своя шерх̄ на сборника на им̄ам Муслим: “Ибн Бурх̄ан опровергава в най-голяма степен думите на онези, които изразяват становище подобно на казаното от шейх ибн С̄аля̄х [т.е. споменатото в горния абзац, така се разбира от контекста], твърдейки, че те са допуснали огромна грешка.”

Също така ес-Суйӯт̄и предава в “Шерх̄ ет-Теқ̄риб”: “По същия начин ибн ‘Абдуссел̄ям критикува въпросните думи на ибн С̄аля̄х, казвайки: “Аналогично някои от му‘атезиле твърдят, че когато общността работи с даден х̄адис̄ това е категоричен показател за неговата достоверност.” И казва още: “Но това е мезхеб, който е отхвърлен.””

ومن ثم ذهب الحافظ أبو عمرو بن الصلاح في مقدمة علوم الحديث له في جماعة من الأئمة منهم من الشافعية أبو إسحاق وأبو حامد الاسفرائينيين والقاضى أبو الطيب والشيخ أبو إسحاق الشيرازى ومن الحنفية الإمام السرخسى ومن المالكية القاضى عبد الوهاب ومن الحنابلة أبو يعلى وأبو الخطاب وابن الزغوانى وابن تيمية إلى أن ما اتفق على إخراجهم الشيخان أو أخرجه أحدهما بالإسناد المتصل إلى النبي صلى الله عليه وسلم مما لم يبلغ التواتر كالحديث المتواتر في حصول العلم به والقطع بصحته وكان من يسمعه فيهما أو فى أحدهما سمعه من فى رسول الله صلى الله عليه وسلم لسموهما وجلالتهما وشفوف تحريمهما وتلقى الأمة المعصومة فى إجماعها عن الخطأ لكتابيهما بالقبول تصديقاً وعملاً وتلقى الأمة للخبر المنحط عن درجة التواتر بالقبول يوجب العلم النظرى

وعزى النووى فى التقريب للمحققين والأكثرين خلافه وأن إخراجهما أو أحدهما للحديث لا يفيد إلا الظن يعنى القوى وقال فى شرحه لمسلم قد اشتد إنكار ابن برهان على من قال بما قاله الشيخ يعنى ابن الصلاح وبالغ فى تغليظه

قال السيوطى فى شرح التقريب وكذا عاب ابن عبد السلام على ابن الصلاح هذا القول وقال إن بعض المعتزلة يرون أن الأمة إذا عملت مجديث اقتضى ذلك القطع بصحته قال وهو مذهب ردىء اهـ

И казва х̄афиз ибн Х̄ажер: “Казаното от ен-Неуей̄и [два абзаца по-нагоре] е приемливо по отношение на повечето учени, но не и по отношение на специалистите от тях. Защото много от специалистите са мнението на ибн С̄ал̄ях.” А в “Шерх ен-Нухбе” след като коментира въпроса за единичните предания придружени от спътник казва: “Правилното становище е, че те съобщават теоретично знание, противно на онези, които го отхвърлят. И самите единични предания придружени от спътник са различни видове. Един от тях са преданията изведени от двамата шейха в достоверните им сборници, които не достигат степента на мутеӯатир, защото те са придружени различни спътници. Сред тях са високото им положение [на двамата шейха] в тази наука и прецизността им при отличаването на достоверното от недостоверното, и приемането на книгите им от страна на учените с одобрение. А това приемане от страна на учените е по-силен довод за известяването им [на единичните известия] на знание, отколкото механичния сбор от различни вериги на предаване, които не достигат степента на мутеӯатир, стига обаче преданията в двата сборника да не са подложени на критика от някой х̄афиз [х̄афиз е една от най-високите степени, които може да постигне учен по х̄адис] и самите предания вътре в рамките на двата сборника да не си противоречат, защото е невъзможно две противоречиви предания едновременно да съобщават знание без да се отдаде предпочитание на едното от тях за сметка на другото. От там нататък за всички останали предания [от двата сборника, които не са били подложени на критика от х̄афиз и не противоречат по между си] е постигнато единодушие – ижма̄, за приемане на тяхната достоверност. И ако някой възрази с думите: “Единодушието, което е постигнато не е относно достоверността на самите предания, а относно работата с тях.” му се отговаря: “Това не е правилно, защото постигнатото единодушие е за работата с всяко едно предание, което е достоверно – с̄ах̄их, та дори и да не е изведено от двамата шейха, като по този показател двата достоверни сборника не се отличават с нищо от останалите. От това става ясно, че постигнатото единодушие по отношение превъзходството на двата сборника касае именно тяхната достоверност.” И от онези, които са на становище, че изведеното от двамата шейха съобщава теоретично знание са уста̄з ебу Ис̄хақ ель-Исфера’ин̄и, а от учените по х̄адис ебу ‘Абдуллах ель-Х̄амид̄и, ебу ель-Фед̄ль ибн Т̄ахир и др.*

* От това разбираме, че учените имат различни становища по отношение на единичните предания – хабер ех̄ад, изведени от двамата шейха:

1) Група от тях приема, че то е като мутеӯатир.

2) Друга група казва, че то съобщава теоретично знание – ‘ильм незар̄ӣ.

3) Друга група казва, че то съобщава силно предположение, граничещо със сигурността – занн қаӯний.

И Алл̄ах знае най-добре!

وقال الحافظ ابن حجر ما ذكره النووي مسلم من جهة الأكثرين أما المحققون فلا فقد وافق ابن الصلاح أيضاً محققون وقال في شرح النخبة بعد ذكره لخبر الآحاد المحقق بالقرائن وأنه يفيد العلم النظري على المختار خلافاً لمن أبى ذلك ما نصه والخبر المحقق بالقرائن أنواع منها ما أخرجه الشيخان في صحيحهما مما لم يبلغ التواتر فإنه احتف به قرائن منها جلالتهما في هذا الشأن وتقدمهما في تمييز الصحيح على غيرهما وتلقى العلماء لكتابيهما بالقبول وهذا التلقى وحده أقوى في إفادة العلم من مجرد كثرة الطرق القاصرة عن التواتر إلا أن هذا مختص بما لم ينتقده أحد من الحفاظ مما في الكتابين وبما لم يقع التجاذب بين مدلوليه مما وقع في الكتابين حيث لا ترجيح لاستحالة أن يفيد المتناقضان العلم بصدقهما من غير ترجيح لأحدهما على الآخر وما عدى ذلك فالإجماع حاصل على تسليم صحته فإن قيل إنما اتفقوا على وجوب العمل به لا على صحته أى القطع بها منعناه وسند المنع أنهم متفقون على وجوب العمل بكل ما صح ولم يخرج الشيخان فلم يبق للصحيحين في هذا مزية والإجماع حاصل على أن لهما مزية فيما يرجع إلى نفس الصحة وممن صرح بإفادة ما أخرجه الشيخان العلم النظري الأستاذ أبو إسحاق الأسفرائني ومن أئمة الحديث أبو عبد الله الحميدي وأبو الفضل ابن طاهر وغيرهما

А може де се каже и че въпросното превъзходство на преданията изведени от двамата шейха означава, че те са най-достоверните хадиси, като те също се делят на видове по между си:

Един от тези видове са преданията, които са мешхур и имат за свидетел [мутāби] други предания, които не се предават от слаби разказвачи [да'аф] и нямат скрити дефекти [илель]. И сред онези, които са на становище, че този вид предания съобщава теоретично знание са устāз ебу Менсур ель-Багдади, устāз ебу Бекр ибн Феурак и др.

Друг вид са преданията мусельсий [това са предания пренесени с непрекъсната верига от разказвачи със специфични качества] от имамите с качества хāфиз и мутқин [прецизност], които не са гариб [единични]. Например хадис, който Ахмед ибн Ханбелъ заедно с някой друг предава от еш-Шафи'и, който пък от своя страна заедно с някой друг предава от Малик ибн Енес [който пък заедно с някой друго го съобщава например от имам Нафи' и т.н.]. Този вид предания също съобщават знание, заради превъзходството на техните разказвачи и отличните им качества, които в този случай заместват големия брой други разказвачи...

И от онези, които подкрепят становището на ибн Салāх са Сиражуддин ель-Белқини. И казва ибн Кесир: “Аз съм заедно с ибн Салāх в онова, на което се базира и което посочва.” И казва ес-Суйути в “Шерх ет-Теқриб”: “И това също е моя избор и не приемам друго освен него.”

Казва ес-Сеҳауи във “Фетх ель-Мугис”: “Нашия шейх споменава в разясненията си към “ен-Нухбе”, че гореспоменатото противоречие е привидно, казвайки: “Защото онзи, който казва, че [единичните предания] съобщават знание уточнява, че това знание е теоретично и че произтича от наличието на придружаващи го доказателства. А който казва, че [единичните предания] не съобщават знание специфицира думата знание само по отношение на преданията мутеуатир и всяко нещо, което не е достигнало степената на мутеуатир има статут на предположение [зани] при него. Но това изобщо не означава, че той не прави разлика между единичните предания придружени от спътник [подкрепящ достоверността им] от всички останали.”

ويحتمل أن يقال المزية المذكورة كون أحاديثهما أصح الحديث

ومنها أى أنواع الحنف المشهور إذا كانت له طرق متباينة سالمة من ضعف الرواة والعلل ومن صرح بإفادته العلم النظرى الأستاذ أبو منصور البغدادى والأستاذ أبو بكر بن فورك وغيرهما

ومنها المسلسل بالأئمة الحفاظ المتقين حيث لا يكون غريباً كالحديث الذى يرويه أحمد بن حنبل ويشاركه فيه غيره عن الشافعى ويشاركه فيه غيره عن مالك بن أنس فإنه يفيد العلم عند سامعه بالاستدلال من جهة جلالة رواته وأن فيهم من الصفات اللائقة الموجبة للقبول ما يقوم مقام العدد الكثير من غيرهم انظر بقية كلامه

ومن اتصرا لابن الصلاح سراج الدين البلقينى وقال ابن كثير أنا مع ابن الصلاح فيما عول عليه وأشار إليه قال السيوطى فى شرح التقريب هو الذى اختاره ولا أعتقد سواه

قال السخاوى فى فتح المغيب على أن شيخنا قد ذكر فى توضيح النخبة أن الخلاف فى التحقيق لفظى قال لأن من جوز إطلاق العلم قيده بكونه نظرياً وهو الحاصل عن الاستدلال ومن أبى الإطلاق خص لفظ العلم بالمتواتر وما عداه عنده ظنى لكنه لا ينفى أن ما احتف بالقرائن أرجح مما خلا عنها اهـ

И въпреки това макар [, че всички са единомдушни,] че преданията придружени от спътник имат по-висок статут от останалите [единични предания] това отново не е довод, че те съобщават знание, а само че съобщават силно предположение. Група от по-късните учени защитават становището на ен-Неуейй̄ и онези с него по този въпрос и силно опровергават становището на ибн Салаях̄ и ибн Хажер̄ и онези с тях, казвайки: “Високото положение на ел-Бухар̄ӣ и Муслим̄ и приемането на книгите им с одобрение от общността, и единомдушното [ижма̄], че [книгите им] превъзхождат останалите не е довод, че те съобщават знание. Най-много това доказва, че хад̄исите им са най-достоверните [единични] хад̄иси заради условията приети от цялата общност, които са спазени при тях. Но това не доказва нищо повече от силно предположение, т.е. предположение, което граничи със сигурност, но не достига степента на сигурност.” И казват: “Това е истината на която трябва да се базираме.”

Казвам: В подкрепа на горното становище е и отсъждането на група от ехл̄ ел-кешф̄ [приближените раби на Аллāх, еулийā, на които Аллāх разкрива определено знание, например чрез сънуване на Пратеника на Аллāх, Аллāх да го благослови и приветства или по друг начин], че някои от техните хад̄иси не отговарят на действителността. Например хад̄иса за разрязването на пречистите гърди [на Пратеника на Аллāх, Аллāх да го благослови и приветства] по време на нощното пътуване [ел-исра’], който се съдържа и в двата достоверни сборника. На тази база го отрича авторът на ел-Ибр̄из̄, а за по-голяма полза виж написаното в разясненията към “Теуд̄их̄ ен-Нух̄бе” на х̄афиз̄ ибн Хажер̄.

[Без значение дали смятаме, че единичните предания съобщават знание или силно предположение това не вреди с нищо на тяхната роля и тяхното високо положение в святата ни религия. Защото, когато нашите почитаеми учени правят отсъждане или дават отговор никога не се базират на отделен изолиран текст, та дори и той да бъде мутеӯатир̄ или айет̄ от Свещения Кур̄ан̄. Вместо това те вземат под внимание всички айети от Кур̄ан̄-и Кер̄им̄, които са свързани с конкретния проблем и всички хад̄иси от Пратеника на Аллāх, Аллāх да го благослови и приветства, и то не само хад̄исите мутеӯатир̄ и единичните хад̄иси, които са достоверни [сах̄их̄], а дори единичните хад̄иси, които са слаби [да’иф̄]. После степенуват всички тези доказателства и ги съгласуват по между им и накрая дават своето становище. И така Всевишният Аллāх ще опази неизопачена своята религия – Ислāма чак до Съдния ден.]

И вече дойде време да пристъпим към поставената цел с помощта на Обожавания Владетел.

[От тук нататък авторът, Аллāх да се смили над него, продължава книгата изброявайки около триста хад̄иса от типа на мутеӯатир̄. И нека Аллāх да благослови и приветства любимия ни Пратеник – сеййидина Мухаммед ﷺ, и слава на Аллāх с чиято благодат се изпълват добрините!]

وفيه أن أرجحيته لا توجب العلم وإنما توجب الظن القوي فهذا التوفيق فيه نظر وقد انتصر جماعة من المتأخرين في هذه المسألة للنووي ومن وافقه وبالغوا في رد ما لابن الصلاح وابن حجر ومن ذكر معهما وقالوا أن جلالة شأن البخاري ومسلم وتلقى الأمة لكتابيهما بالقبول والإجماع على المزية لا يستلزم القطع والعلم غاية ما يلزم أن أحاديثهما أصح الصحيح لاشتمالها على الشروط المعبرة عند الجمهور على الكمال وهذا لا يفيد إلا الظن القوي أى المزاحم لليقين ولا يفيد اليقين قالوا وهذا هو الحق الذى يجب أن يعول عليه

(قلت) ويؤيده حكم جماعة من أهل الكشف على بعض أحاديثهما بعدم الوقوع كحديث شق الصدر الشريف ليلة الإسراء الواقع فى الصحيحين وأنكره صاحب الإبريز كشفاً وراجع شروح توضيح النخبة للحافظ ابن حجر تستفد وهذا أوان الشروع فى المقصود بعون الله الملك المعبود